

0 33

forskningsrapport

Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid

Jo Kleiven



NINA

NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING

Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid

Jo Kleiven

NINAs publikasjoner

NINA utgir seks ulike faste publikasjoner:

NINA Forskningsrapport

Her publiseres resultater av NINAs eget forskningsarbeid, i den hensikt å spre forskningsresultater fra institusjonen til et større publikum. Forskningsrapporter utgis som et alternativ til internasjonal publisering, der tidsaspekt, materialets art, målgruppe m.m. gjør dette nødvendig.

NINA Utredning

Serien omfatter problemoversikter, kartlegging av kunnskapsnivået innen et emne, litteraturstudier, sammenstilling av andres materiale og annet som ikke primært er et resultat av NINAs egen forskningsaktivitet.

NINA Oppdragsmelding

Dette er det minimum av rapportering som NINA gir til oppdragsgiver etter fullført forsknings- eller utredningsprosjekt. Opplaget er begrenset.

NINA Notat

Serien inneholder symposie-referater, korte faglige redegjørelser, statusrapporter, prosjektskisser o.l. i hovedsak rettet mot NINAs egne ansatte eller kolleger og institusjoner som arbeider med tilsvarende emner. Opplaget er begrenset.

NINA Temahefter

Disse behandler spesielle tema og utarbeides etter behov for å informere om viktige problemstillinger i samfunnet. Målgruppen er "almenheten" eller særskilte grupper, f.eks. landbruket, fylkesmennenes miljøvern- og turist- og friluftsvkretser o.l. De gis derfor en mer populærfaglig form og med mer bruk av illustrasjoner enn ovennevnte publikasjoner.

NINA Fakta-ark

Hensikten med disse er å gjøre de viktigste resultatene av NINAs faglige virksomhet, og som er publisert andre steder, tilgjengelig for et større publikum (presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivåer, politikere og interesserte enkeltpersoner).

I tillegg publiserer NINA-ansatte sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler, gjennom populærfaglige tidsskrifter og aviser.

Kleiven, J. 1992. Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid. - NINA forskningsrapport 33:1-46.

Lillehammer, september 1992.

ISSN 0802-3093

ISBN 82-426-0266-2

Forvaltningsområde:

Norsk: Friluftsliv

Engelsk: Outdoor recreation

Rettighetshaver ©:

NINA Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:

Bjørn Petter Kaltenborn

NINA, Lillehammer

Design og layout:

Eva M. Schjetne

Kari Sivertsen

Tegnekontoret NINA

Sats: NINA

Trykk: Strindheim trykkeri al

Opplag: 300

Trykt på klorfritt papir

Kontaktadresse:

NINA

Tungasletta 2

7005 Trondheim

Tel: (07) 58 05 00

Referat

Kleiven, J. 1992. Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid. - NINA forskningsrapport 33:1-46.

Rapporten gir eksempler på bruk av faktor- og klyngeanalyser av nordmenns aktiviteter i ferie og fritid, basert på tilgjengelige data fra tre forskjellige undersøkelser. Bare foreløpige konklusjoner bør trekkes etter denne første anvendelsen av disse analysemetodene, og den metodiske usikkerheten bør reduseres gjennom videre arbeid på dette feltet. Det synes likevel allerede klart at de største andelene av befolkningen er knyttet til relativt rolige og lite iøynefallende aktivitetsmønstre, som besøk av slektninger, shopping og korte spaserturer. Kanskje bør slike mønstre derfor få noe større oppmerksomhet både fra forskning, naturforvaltning og kommersielt reiseliv.

Emneord: Brukergrupper, aktiviteter

Jo Kleiven, NINA, Fåberggt. 106, 2600 Lillehammer

Abstract

Kleiven, J. 1992. Activity patterns in Norwegian vacations and leisure time. - NINA forskningsrapport 33:1-46.

The report gives examples of using factor and cluster analyses on Norwegians' activities in vacations and leisure, based on available data from three different surveys. Only preliminary conclusions should be drawn from this first application of these methods, and the methodological uncertainty should be reduced through a continued effort in this field. What already emerges as clear, however, is that the major sections of the population are associated with relatively quiet and unobtrusive activity patterns, such as visiting with relatives, shopping and short walks. Such patterns, therefore, should perhaps receive more attention from both researchers, nature management and commercial tourism.

Key words: User groups, activities

Jo Kleiven, NINA, Fåberggt. 106, 2600 Lillehammer

Forord

Denne rapporten inngår som en av flere rapporter i prosjektet "Naturturisme og naturforvaltning" som startet i 1989 og går over 5 år. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Direktoratet for naturforvaltning og Reiselivsseksjonen i Næringsdepartementet. Ansvar for gjennomføringen av prosjektet er lagt til Norsk institutt for naturforskning, friluftslivsgruppen på Lillehammer.

Prosjektet har to hovedformål; Å vurdere effektene av ulike tiltak for friluftslivet og reiselivet, samt se på interessen for ulike typer av naturopplevelse. For begge disse problemstillingene er det av avgjørende betydning å kunne skille mellom ulike **grupper** i befolkningen. Med det store mangfoldet som preger både ferieatferden og bruken av mange naturområder, har sosio-økonomiske variabler vist seg å ha begrenset forklaringsverdi. Denne rapporten er derfor et forsøk på å se om det finnes andre og bedre måter å gruppere fritidsbrukerne på for å forstå ferie- og fritidsatferden i den norske befolkning.

Rapporten er utarbeidet av Jo Kleiven ved NINA-Lillehammer. Den bygger delvis på tidligere analyser han har gjennomført av Statistisk Sentralbyrås ferie- og fritidsundersøkelser fra 1982 og 1986, og delvis på resultatene fra en sammenlignbar, landsomfattende undersøkelse som ble gjennomført høsten 1989 av Scanfact for NINA-Lillehammer.

En vesentlig del av de data som er benyttet i denne publikasjonen er derfor hentet fra **Ferieundersøkelsene 1982 og 1986**. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon gjennom Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Innsamling og tilrettelegging av data ble opprinnelig utført av Statistisk Sentralbyrå. Hverken Statistisk sentralbyrå eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

Både NSD, Statistisk sentralbyrå og Reiselivsseksjonen i det tidligere Samferdselsdepartementet har vært til stor hjelp ved overføringen av dette materialet.

Foruten kollegene ved NINA-Lillehammer, har Tom Backer Johnsen ved Psykologisk fakultet i Bergen og Harald Engvik ved Psykologisk institutt i Oslo gitt nyttige kommentarer til manuskriptet. Hilmar Nordvik ved Psykologisk institutt i Trondheim fortjener en spesiell takk for grundig og konstruktiv kritikk.

Lillehammer, 20.3.91

Odd Inge Vistad og Marit Vorkinn
prosjektledere

Innhold

Referat

Abstract

Forord

1 Innledning	5
2 Fem faktorer for ferieatferd - Ferieundersøkelsen 1982	8
3 Syv faktorer og syv klynger - Ferieundersøkelsen 1986	13
4 Syv nye faktorer - Fritidsaktiviteter -89.	28
5 Diskusjon	42
6 Litteratur	46

1 Innledning

I et nytt fagfelt som friluftsliv/reiselivsforskning, er det kanskje rimelig å lete etter enkle svar og enkle sammenhenger. Det eksisterer knapt noen trygg fagtradisjon å forholde seg til, særlig ikke på nasjonal basis. Og både teori- og faktagrunnlaget for fagfeltet er uferdig og preget av betydelig usikkerhet.

De som sitter med praktisk, utøvende ansvar har selvsagt likevel behov for konklusjoner og sannheter som er så klare og forståelige at de lar seg omsette i praktisk handling. Dette gjelder enten man har ansvar for å markedsføre en bedrift, for å forvalte et naturlig ressursgrunnlag eller for å ta politiske avgjørelser som har med fritid eller reiseliv å gjøre. Også mange av dem som har et mer teoretisk-faglig ansvar for arbeidsfeltet vil trolig ønske seg noen enkle formuleringer, som ikke gir alt for kompliserte og forvirrende utgangspunkter for undervisning og forskning.

Men jo mer man setter seg inn i faktiske forhold, jo mer ser man at **det er mangfold og kompleksitet som preger feltet**. Det er slett ikke enkelt å si noe klart og korrekt om hva som utgjør hovedtrekkene i reiselivsmønstret, hva som er viktige likheter og forskjeller i det store bildet. Forsøk på å si noe enkelt og klart kan lett gi overforenklinger, som overser eller utelater viktige sider av en svært sammensatt og mangesidig virkelighet.

En viktig side ved denne sammensatte virkeligheten er hva folk faktisk gjør i ferien og i fritida — hvilke aktiviteter de bruker tid på. Og populære oppfatninger kan her være svært enkle, som det f.eks. går fram av avisspaltene ved ferietider. Her kan det se ut som om de fleste nordmenn drar til fjells i påsken, mens et lite mindretall velger å være hjemme i byen. Massemediene kan også gi inntrykk av at svært mange ferierer i egen båt på Sørlandet eller i egen hytte på fjellet om sommeren, og at det også er en betydelig andel av befolkningen som drar på biltur til utlandet.

Det er selvsagt noe riktig i alle disse inntrykkene, idet alle disse ferieformene finnes. Men felles for dem alle er at de lett vil overdrive betydningen og omfanget av det som er synlig og observerbart. Og i en enkel, journalistisk framstilling er man jo ikke nødvendigvis opptatt av **mangesidigheten** i det norske feriemønsteret. Men da kan man også lett komme i skade for å overse mindre iøynefallende mønstre, som likevel kan være langt **mer vanlige** blant folk flest.

Hva slike populære oppfatninger går ut på, behøver kanskje

ikke å være noe stort problem. Men for alle dem som på forskjellig måte skal arbeide profesjonelt med fritid, reiseliv og friluftsliv, er det selvsagt ønskelig med en mest mulig korrekt og nyansert forståelse av faktiske forhold. Enten man har et praktisk/utøvende eller et mer teoretisk/faglig ansvar på området, vil man ha behov for best mulig viten om hva folk faktisk foretar seg i ferien og fritida.

Men hvordan kan man skaffe seg den nødvendige oversikten over fritidsatferden til et så stort antall ulike mennesker? En vanlig måte å nærme seg dette problemet på, er det man i markedsføringen kaller **segmentering** (Se f.eks. Smith 1956, Fitzgibbon 1987). Segmentering går ut på å identifisere grupper blant de potensielle brukerne (av f.eks. et produkt eller et område), som har såvidt like bruksmønstre, kjøpevaner eller ønsker at det kan være praktisk nyttig for markedsføring eller forvaltning. Hvis man kan finne fram til en slik gruppe med tilstrekkelig innbyrdes likhet, så kan man også legge forholdene spesielt til rette for denne gruppens medlemmer. Og dette vil jo ofte være ønskelig, enten man arbeider med kommersielle interesser, i ideelle organsasjoner eller i offentlig forvaltning.

Som nevnt i innledningen, kan segmenteringen gjøres på to forskjellige måter. Når kriteriene for å skille mellom de ulike segmentene er bestemt på forhånd, kaller Smith (1990) dette for **"a priori-segmentering"**. Et eksempel på dette kan være demografisk segmentering, hvor man deler inn i grupper på grunnlag av demografiske kjennetegn som kjønn, alder eller bosted. Andre eksempler kan være Auberts (1969) turismetypologi, Svalastogs (1985) videreutvikling av denne, og reiselivsbransjens skiller mellom yrkes- og fritidsreisende.

"Faktor/klynge-segmentering", derimot, bygger ikke på gruppeforskjeller som er kjent og forhåndsbestemt. Her brukes de statistiske metodene faktor- og klynge-analyse til å dele brukerne inn i statistisk homogene grupper. Denne måten å segmentere på er mer uavhengig av den forståelsen som finnes på forhånd, og vil kunne påvise helt andre trekk og tendenser i materialet.

Faktoranalysen tar utgangspunkt i korrelasjonene mellom flere variable, og forsøker på grunnlag av disse å konstruere nye dimensjoner som forklarer mest mulig av variansen i de opprinnelige observasjonene (Harman 1976, Kim & Mueller 1978). En måte å forstå en faktorløsning på, er derfor å se den som en **skjult struktur** som ligger bak de observasjonene vi kan gjøre direkte.

Faktoranalyse har vært forsøkt brukt også tidligere i reiselivs-

forskning, særlig i utlandet (Hawes 1977, Beard & Ragheb 1983, Smith 1990). Den synes å være et godt hjelpemiddel for å redusere resultatene fra et større sett med spørsmål til et mindre antall faktorer, og har vist seg nyttig i flere sammenhenger.

Også i Norge har faktoranalysen vært brukt i reiselivsforskningen, se f.eks. Kaltenborn (1991). Og allerede for ti år siden tok Haldorsen (1981) utgangspunkt i elleve spørsmål i ferieundersøkelsen fra 1974 (Statistisk sentralbyrå 1975) om hvor viktig bestemte aktiviteter var i sommerferien, og viste at disse kunne ordnes i tre faktorer eller aktivitetsgrupper.

Den første gruppen fikk av Haldorsen navnet "friluftaktiviteter", og inneholdt de fire aktivitetene turer i skog/mark, fiske, bade/sole seg og drive friluftsliv/sport ellers. Den andre gruppen ble kalt "sosialt utadvendte aktiviteter", og her finner vi de fire aktivitetene treffe nye mennesker, komme til nye steder/severdigheter, delta i fornøyer/dans og delta i fellesarrangementer/turer. Den tredje gruppen, "sosialt innadvendte interesser", besto av besøk til slektninger og til venner og gamle kjente som en ikke treffer til daglig. En aktivitet, å slappe av i rolige og uforstyrrede omgivelser, hadde ikke særlig høy ladning på noen av de tre faktorene. Den var imidlertid klart positivt korrelert med friluftaktiviteter og negativt korrelert med de "utadvendte" faktoren.

Haldorsen trekker ikke særlig vidtgående konklusjoner av analysen, men viser at "interessene" som påvises i tre-faktor løsningen har stor betydning for hvordan sommerferien gjennomføres. Han drøfter forøvrig også en fire-faktor løsning, men synes da å få et mindre forståelig mønster.

I vårt tilfelle vil en faktoranalyse først bli brukt eksplorative, for å se om det finnes noen "underliggende" faktorer som er felles for bestemte grupper av aktiviteter. En problemstilling for denne analysen kan derfor være: **Finnes det faktorer som kan brukes til å gruppere nordmenns ferieaktiviteter?** Hvilke aktivitetsgrupper får vi i så fall, og hva ser ut til å være felles for de aktivitetene som tilhører samme gruppe?

En god faktorløsning vil gi et betydelig **mindre antall dimensjoner** enn det vi hadde som utgangspunkt i et stort antall aktiviteter. Og hvis analysen i tillegg gir oss klare og forståelige atferdsdimensjoner, vil den derfor kunne være en god og akseptabel forenkling. Som vi allerede har nevnt, er det også verd å merke seg at denne formen for forenkling er forholdsvis uavhengig av våre forutintatte ideer om hva som "må" være sammenhenger i materialet, da de nye dimensjonene framkommer gjennom en klart definert matematisk metode.

Det viktige ved faktoranalysen er da å peke på andre regelmessigheter i folks ferie- og fritidsatferd enn det som kommer fram ved å se på bare en aktivitet om gangen. Og dersom vi får faktorer som kan forstås som mer **generelle trekk i det samlede mønstret av atferdsformer**, sier det såkalte test-teoremet (Jfr. f.eks. Magnusson, 1961) at disse trekkene trolig også vil være **mer stabile** og mer motstandsdyktige enn enkeltaktiviteter overfor tilfeldige og uinteressante variasjoner. I den grad det er korrekt å se hver enkelt aktivitet som en av flere indikatorer eller mål på en bakenforliggende aktivitetstype, vil vi nemlig akkumulere mer "sann" varians enn feilvariens ved å øke antallet slike ledd i en felles "test" av den aktuelle aktivitetstypen.

Det vi derfor ønsker oss fra denne metoden, er selvsagt at de nye aktivitetstype-dimensjonene — og de mønstrene eller sammenhengene de kan hjelpe oss til å se — vil utgjøre et skritt på veien til en bedre forståelse av de ulike formene for ferieatferd og hvordan de henger sammen. Dimensjonene vil i så fall kunne være nyttige som **nye variable** for beskrivelse og forståelse av ferieatferd.

En spesielt interessant måte å bruke de nye atferdsdimensjonene på, vil være å la dem være utgangspunktet for en klyngeanalyse. Vi tar da utgangspunkt i det flerdimensjonale rommet som utgjøres av de nye dimensjonene, og lar klyngeanalysen gruppere personene i utvalget vårt på en slik måte at **likheten innen** hver gruppe og **forskjellene mellom** gruppene maksimeres. Mange klyngeteknikker bruker en generalisert variant av Pytagoras' læresetning til å beregne avstandene i det fler-dimensjonale rommet, og legger hver person til den gruppen som ligger nærmest i dette rommet (Bijnen 1973, Afifi & Clark 1990).

Når det gjelder robusthet eller stabilitet, kan tankegangen fra test-teoremet også overføres til **klynger eller grupper av personer med generelt sammenfallende aktivitetsformer**. Det kan være vanskelig å predikere hvordan en enkelt person vil bruke fritiden, da mange forhold utenfor personens egne ønsker, vaner og særpreg kan bli avgjørende. Men i forhold til en **klynge** med "likesinnede" personer, vil de mange utenforliggende påvirkningene virke i forskjellig retning på forskjellige personer. For denne gruppen som helhet, kan derfor disse forholdene langt på vei oppveie hverandres virkning. De vil da spille en mindre rolle, slik at **gruppen vil vise mer stabile egen-skaper** enn det enkeltpersoner kan forventes å ha.

I denne rapporten vil vi bruke disse metodene på data om ferie- og fritidsaktiviteter fra tre forskjellige undersøkelser. Med utgangspunkt i Ferieundersøkelsen 1982 (Statistisk sentralbyrå 1983) vil vi først vise at en vanlig faktoranalyse gir fem aktivi-

tetsfaktorer. De fem faktorene synes å gi god mening, og antyder sammenhenger mellom ulike aktivitetsformer i sommerferien som virker intuitivt rimelige. En tilsvarende analyse av data fra Ferieundersøkelsen 1986 (Statistisk sentralbyrå 1988) gir nesten samme faktorløsning, og kan vel i hovedsak forstås som en bekreftelse av den første analysen.

Med utgangspunkt i faktorløsningen fra 1986-undersøkelsen foretar vi så en klyngeanalyse, og får en gruppering av respondentene som inneholder både ventede og uventede trekk.

Til slutt utfører vi en faktor/klynge-analyse på en landsrepresentativ undersøkelse som Scanfact gjorde for NINA-Lillehammer i 1989. Også disse resultatene synes å bekrefte noen av trekkene fra de tidligere analysene, selv om man her dekker aktiviteter over hele året, og derfor tok utgangspunkt i noe andre aktivitetstyper enn de som ble brukt i ferieundersøkelsene.

Selv om man altså har brukt ulike datagrunnlag, gir analysene til sammen et forholdsvis sammenhengende og forståelig bilde av noen hovedtrekk i norske ferie- og fritidsaktiviteter. Det samlede bildet synes å være såvidt klart at det bør kunne brukes som utgangspunkt for en viss nyorientering både i forskning og forvaltning.

Og uansett hvilke grunner man har for å interessere seg for ferie- og fritidsaktiviteter, bør det videre arbeidet bygge på stabile og valide begreper med god prediksjonsverdi. Også derfor er letingen etter generelle aktivitetstyper og etter klynger av personer med mest mulig like aktivitetsmønstre, viktig både teoribygging og for mer praktisk orienterte interesser.

Det må også regnes som en fordel at det "nye" mønsteret vi finner i analysene er forholdsvis uavhengig av tidligere oppfatninger. Ved ikke å bruke noen slags "a priori-segmentering", øker vi sjansen for å finne noe vi ikke fullt ut kjente til på forhånd. Som vi snart skal se, finner vi da også enkelte uventede forhold i aktivitetsmønsteret.

For naturturismeprojektet kan det være særlig grunn til å merke seg at viktige aktivitetsformer og store grupper ikke nødvendigvis er de samme som er godt kjent eller har fått stor oppmerksomhet. "Lavprofilerte" aktivitetsmønstre synes langt viktigere enn det man uformelt skulle vente, og kan trolig fortjene større oppmerksomhet både i forskning, næringsliv og forvaltning enn det de hittil har fått.

Resultatene fra våre analyser vil imidlertid også kunne være relevante for helt andre formål. Ikke minst kan dette gjelde det

kommersielle reiselivet, som mange mener vil bli en vekstnæring mange steder i landet, og som viser stor interesse for å utvikle aktivitetsbaserte ferie- og fritidstilbud. Skal man lykkes i å utvikle reiselivsprodukter som vil interessere store folkegrupper, vil det være fornuftig å ta utgangspunkt i hva folk flest faktisk gjør i ferie og fritid og i hvordan de ulike aktivitetene henger sammen. En mest mulig korrekt forståelse av faktiske forhold er det beste grunnlaget for kreativ produktutvikling, enten man ønsker å bygge på eksisterende trender eller man vil forsøke å utvikle nye vaner i deler av befolkningen.

2 Fem faktorer for ferieatferd - Ferieundersøkelsen 1982¹

Statistisk Sentralbyrås ferieundersøkelse fra 1982 er en større survey om nordmenns ferier i 1981/82, og hvor 2387 personer fra hele landet svarte på 70 hovedspørsmål. De kanskje viktigste resultatene finnes i rapporten "Ferie-undersøkelsen 1982" (Statistisk sentralbyrå, 1983). Det sier seg imidlertid selv at en kortfattet rapport bare kan ta for seg en del av et så stort materiale, og resultatene fra enkelte av spørsmålene er derfor ikke tatt med i rapporten.

Av særlig interesse for oss er en serie spørsmål om hvor mange dager folk hadde brukt til endel aktiviteter i løpet av sommerferien. Det ble stilt spørsmål om disse nitten aktivitetene:

1. Hvilt, slappet av hele dagen?
2. Besøkt slekt eller venner?
3. Hatt besøk av slekt eller venner på feriestedet?
4. Deltatt i lek, spill eller sport utendørs?
5. Besøkt severdigheter, minnesmerker, museer, kirker mv?
6. Vært på restaurant, dans eller andre fornøyer?
7. Besøkt dyrepark, folkepark, lekeparks (Legoland) mv?
8. Vært på ridetur, deltatt i turorientering eller vært med på andre arrangementer utendørs?
9. Handlet, innkjøp, shopping?
10. Gått korte spaserturer?
11. Gått tur i skog og mark?
12. Gått tur i fjellet?
13. Badet utendørs?
14. Tatt solbad?
15. Vært på båtturer, seilturer?
16. Fisket?
17. Deltatt på ferieskoler, hobbykurs osv?
18. Fotografert, filmet?
19. Lest bøker, aviser, blåder, tidsskrifter o.l.

Som svar skulle det krysses av for antall dager som ble brukt til hver aktivitet, og svar-alternativene var:

0. Ingen dager
1. 1-2 dager
2. 3-4 dager
3. 5-6 dager
4. 7-9 dager
5. 10 dager og over.

Som vi ser av **figur 1**, er deltakelsen i de forskjellige aktivitetene svært ulik. Noen av aktivitetene drives av svært mange, som f.eks. korte spaserturer eller lesing. Andre aktiviteter er mer sjeldne. F.eks. er det svært få som har vært på ridetur/andre utendørsarrangementer eller har gått tur i fjellet.

Vi skal imidlertid merke oss at figuren gir et sterkt forenklet bilde av svarmønsteret på disse spørsmålene. Her ser vi bare hvor mange som deltar og ikke; det går ikke fram av figuren **hvor mange dager** man har brukt på en aktivitet. Denne måten å vise resultatene på, gir derfor et meget **reduert** inntrykk av mangfoldet i svarmønsteret.

Svarene fra disse spørsmålene reiser også et annet datareduksjonsproblem: lar det seg gjøre å sammenfatte såvidt mange spørsmål til et mindre og mer oversiktlig antall svar? Eller sagt på en annen måte: er det noen sammenhenger mellom svarene på de ulike aktivitetene som gjør det mulig å påpeke **større fellestrekk** i stedet for bare å se på ett og ett av de mange spørsmålene?

Som vi har antydnet tidligere, kan det være tjenlig å bruke en faktoranalyse når vi skal forsøke å vurdere dette.

Metode

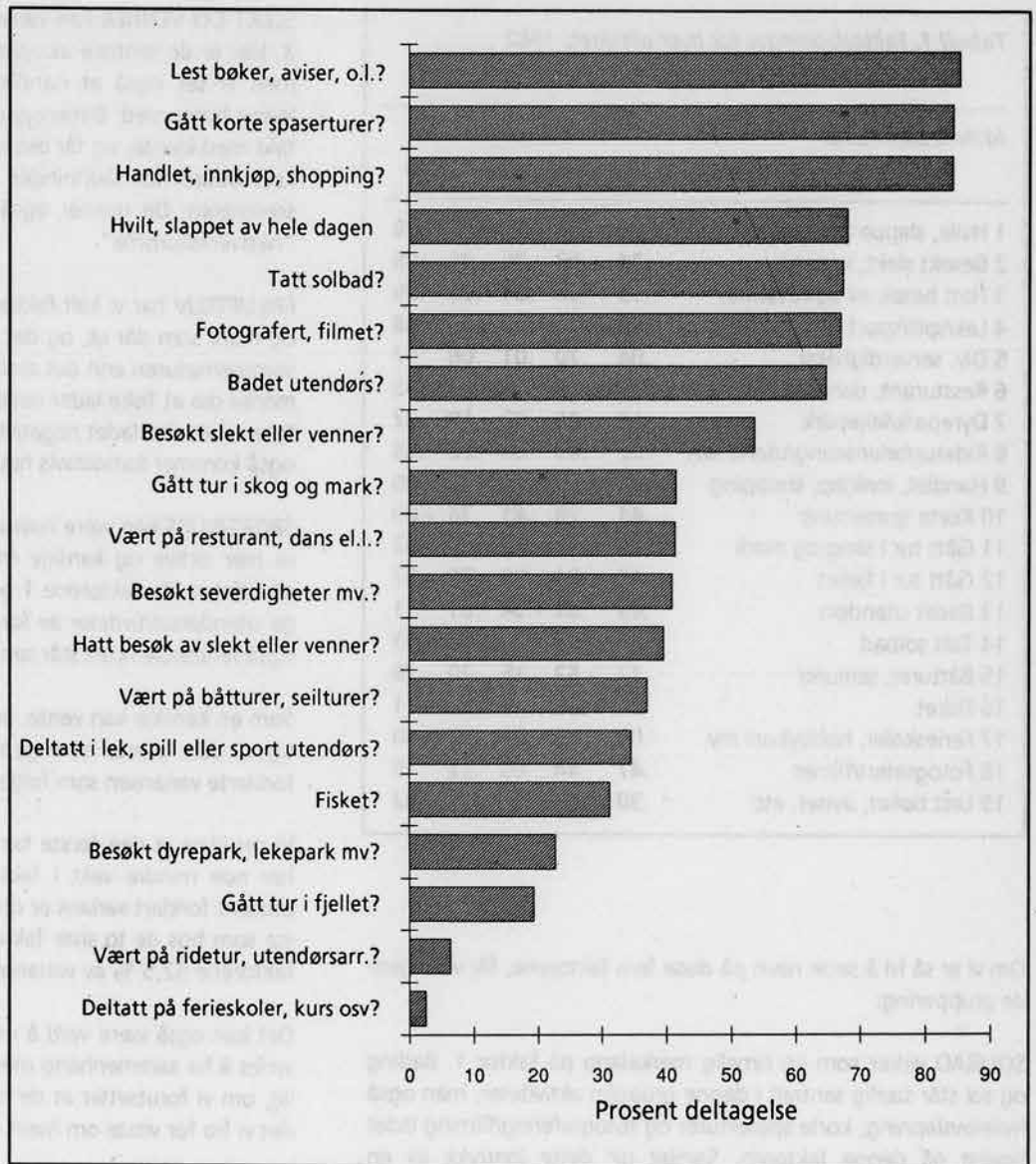
Av de 2387 personene i utvalget, var det 725 som ikke hadde vært på sommerferie. Da aktivitetsspørsmålene ikke ble stilt til disse, utgjøres datagrunnlaget her av ca. 1660 personer.

Svarene på de nitten aktivitetsspørsmålene er i datamaterialet fra undersøkelsen gitt tallkoder mellom 0 og 5, som vi viser på side 5. Kode 0 står her for ingen dager brukt på en aktivitet, kode 1 for 1-2 dager osv., opp til kode 5 som står for 10 dager eller mer. Flere av skalaene er klart skjevfordelte, og vi har foreløpig ikke korrigert for dette ved noen slags datatransformasjoner.

Som vi ser, utgjør altså kodetallene data på ordinalnivå. Vi tillater oss imidlertid å behandle dem som intervalldata, da avviket neppe vil ha særlig store konsekvenser for våre formål (Jfr. Glass, Peckham & Sanders 1972, Levy 1980). Dette gjør det også mulig å få regnet ut faktorskårer for hver enkelt person i materialet på det statistikkssystemet vi har brukt (SPSS for PC).

Utgangspunktet for faktoranalysen er derfor produkt-moment korrelasjonene mellom de nitten aktivitetsskalaene, selv om rangkorrelasjoner kanskje ville ha vært prinsipielt riktigere. På grunnlag av korrelasjonsmatrisen ble det så utført en faktorana-

¹ Deler av denne analysen finnes i en upublisert stensil fra Oppland distriktshøgskole med tittelen "Fem faktorer for ferieatferd" (Kleiven 1987).



Figur 1
Deltakelse i ferieaktiviteter 1982.

lyse med varimax rotasjon, Kaiser normalisering og "principal components" ekstraksjon. Denne ga fem faktorer med egenverdier over 1.0 (Kaisers kriterium), og faktorskårer for hver faktor ble regnet ut for hver person i utvalget.

Tabell 1 viser faktorladningene på de fem faktorene for hvert av aktivitetsspørsmålene. Den høyeste ladningen for hvert spørsmål er uthevet.

Resultater

Ser vi nærmere på mønsteret i tabellen, viser det seg at det på flere punkter gir mening. Spørsmål som lader høyt på samme faktor, ser i stor grad ut til å ha noe felles. Selv om det er all grunn til å være forsiktig med å legge for mye i tolkningen av faktorene, er det her ikke urimelig å konkludere med at analysen bringer en viss intuitivt forståelig orden i materialet.

Tabell 1. Faktorladninger for hver aktivitet, 1982

Aktivitetsspørsmål	Faktor nr.				
	1	2	3	4	5
1 Hvile, slappe av	.51	.03	.17	-.02	-.28
2 Besøkt slekt, venner	-.24	-.03	.75	-.01	-.06
3 Hatt besøk av slekt/Venner	.10	-.34	.64	.06	.09
4 Lek/spill/sport ute	.40	-.10	.18	.06	.48
5 Div. serverdigheter	.04	.70	.01	.06	.17
6 Resstrant, dans	.40	.52	-.16	-.15	.09
7 Dyrepark/lekepark	.10	.45	.08	-.18	.32
8 Ridetur/orientering/utend.arr.	-.02	.09	-.04	-.02	.66
9 Handlet, innkjøp, shopping	.41	.22	.45	-.01	.06
10 Korte spaserturer	.41	.28	.41	.34	-.09
11 Gått tur i skog og mark	.11	-.13	.29	.69	-.03
12 Gått tur i fjellet	-.12	-.01	-.09	.79	.02
13 Badet utendørs	.85	.01	-.04	-.01	.11
14 Tatt solbad	.84	.00	.05	.02	-.03
15 Båtturer, seilturer	.43	-.52	.15	.20	.18
16 Fisket	.21	-.52	.15	.50	.11
17 Ferieskoler, hobbykurs mv.	-.07	.14	-.03	.03	.60
18 Fotografert/filmet	.47	.44	.05	.22	.18
19 Lest bøker, aviser, etc	.30	.03	.61	.17	-.02

Om vi er så fri å sette navn på disse fem faktorene, får vi følgende gruppering:

SOL/BAD virker som en rimelig merkelapp på faktor 1. Bading og sol står særlig sentralt i denne gruppen aktiviteter, men også hvile/avslapning, korte spaserturer og fotografering/filming lader høyest på denne faktoren. Samlet gir dette inntrykk av en avslappet ferieform med sol og sjø.

URBAN REKREASJON er under noe tvil valgt som benevnelse for faktor 2. De spørsmålene som bidrar mest positivt til faktoren er severdigheter, restaurant/dans og dyrepark/lekepark; aktiviteter som alle innebærer en ordnet, urban (og kommersiell) form for rekreasjon. Det er også verd å merke seg at båt/seilturer og fiske lader sterkt **negativt** på denne faktoren; dvs. at jo flere dager folk bruker til urban rekreasjon, jo færre bruker de til båtturer og fising. Båt/fiske danner altså en slags negativ motpol på en dimensjon hvor urban rekreasjon synes å være et godt navn på den positive enden av dimensjonen.

SLEKT OG VENNER kan være en passende benevnelse for faktor 3. Her er de sentrale aktivitetene kontakt med slekt og venner, men vi ser også at handling/shopping, korte spaserturer og lesing hører med. Dimensjonen antyder en rolig ferieform i kontakt med kjente, og får oss kanskje til å tenke på eldre menneskers besøk hos slektninger eller på hytta ved hjemstedet om sommeren. De minner også om det Svalastog (1985) har kalt "nettverksturisme".

FRILUFTSLIV har vi kalt faktor 4. Her er det "gå tur" i fjell, skog og mark som slår ut, og det antydes vel et noe annet forhold til sommernaturen enn det avslappede vi så i faktor 1. Vi kan også merke oss at fiske lader nesten like sterkt positivt på denne faktoren som den ladet negativt på faktor 2, og at korte spaserturer også kommer forholdsvis høyt.

SPORT/KURS kan være navnet på faktor 5, som synes å innebære mer aktive og kanskje mer ungdommelige friluftaktiviteter enn det vi så i faktorene 1 og 4. Her er det lek, spill og sportslike utendørsaktiviteter av forskjellige slag som bidrar mest, men også ferieskoler/kurs står sentralt.

Som en kanskje kan vente, er ikke alle de fem faktorene like viktige. I den roterte løsningen er faktorenes egenverdier og den forklarte variansen som følger:

Vi ser klart at den første faktoren er tyngst, mens de fire andre har noe mindre vekt i faktorløsningen. Både egenverdier og prosent forklart varians er omtrent dobbelt så store hos den første som hos de to siste faktorene. Til sammen forklarer de fem faktorene 52,5 % av variansen i materialet.

Det kan også være verd å merke seg at enkelte av spørsmålene synes å ha sammenheng med mer enn en faktor. Dette er rimelig, om vi forutsetter at de nye dimensjonene er noe annet enn det vi fra før visste om hvert enkelt spørsmål.

Tabell 2. Faktorenes egenverdier og prosent forklart varians.

Faktor:	Eigenverdi	% varians
1 Sol/bad	3,00	15,8
2 Urban rekreasjon	2,00	10,5
3 Slekt og venner	1,96	10,3
4 Friluftsliv	1,65	8,7
5 Sport/kurs	1,36	7,2

F.eks. ser vi at korte spaserturer lader like høyt på SOL/BAD-faktoren som på SLEKT/VENNER. Tilsvarende forhold finner vi for båt/seilturer og for foto/film, som begge lader høyt og positivt både på SOL/BAD og på URBAN REKREASJON. Dette kan trolig forstås som aktiviteter som har et visst omfang innen flere aktivitetsgrupper.

Et mer komplisert forhold ser vi for aktiviteten fiske. Denne lader sterkt positivt på faktoren FRILUFTSLIV, men lader samtidig sterkt negativt på URBAN REKREASJON. Det er neppe uventet at folk som bruker mye tid på ordnet, urban fritid bruker svært lite tid til fiske, eller at de som bruker mye av ferien på friluftsliv også fisker en god del.

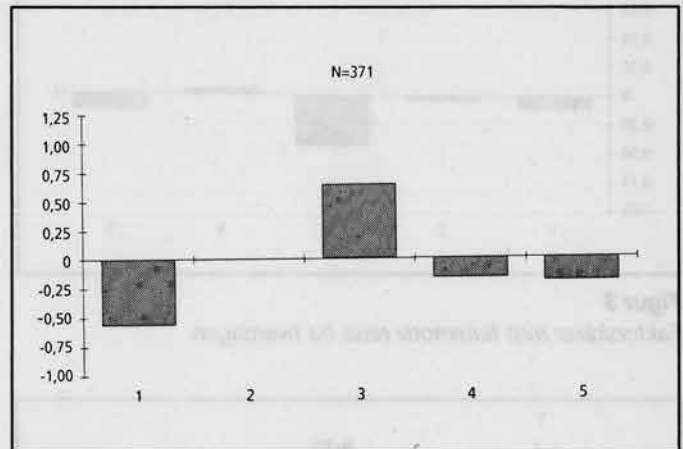
Men selv om forholdet til fiske selvsagt ikke er det eneste som skiller mellom URBAN REKREASJON og FRILUFTSLIV, må vi være åpne for at faktorløsningen vår kanskje ikke er spesielt god på dette punktet. Faktoren URBAN REKREASJON synes som tidligere nevnt å ha båturer og fiske som en slags negativ motpol, mens ingen av de andre faktorene viser noen slags bipolaritet.

Det vanlige er imidlertid at en aktivitet lader positivt og høyest på en bestemt faktor, som vi ser av tabell 1. De fleste aktivitetene vil derfor kunne tilordnes en av de fem faktorene i denne løsningen. Aktivitetstypene fra spørsmålene i ferieundersøkelsen lar seg samle i grupper, og den grupperingen som faktoranalysen viser oss, virker intuitivt rimelig og meningsfylt. Det synes derfor rimelig å konkludere med at de nye dimensjonene gir oss annen informasjon enn det vi visste fra før.

Vi kan også merke oss at selv om Haldorsen (1981) arbeidet med andre og færre aktiviteter, og selv om det er klare ulikheter i måten spørsmålene om aktivitetene ble stilt på i de to undersøkelsene, så viser hans analyse flere fellestrekk med vår. Vår SLEKT OG VENNER-faktor synes å være den samme som hans "sosialt innadvendte interesser", og det han kaller "sosialt utadvendte interesser" har en god del til felles med vår faktor URBAN REKREASJON. Haldorsens første faktor, "friluftslivsaktiviteter", blir imidlertid hos oss delt i flere ulike faktorer. Likevel synes det klart at de to faktorløsningene kan sees som en delvis bekreftelse av hverandre.

En videre kontroll på om faktorløsningen og vår tolkning er rimelige, kan vi få ved å vurdere enkeltpersonenes faktorskårer på de fem nye dimensjonene i forhold til et spørsmål i ferieundersøkelsen om personens hovedgrunn for valg av ferieform. Siden disse faktorskårene jo er normaliserte z-skårer, vil de ha et gjennomsnitt på 0 og et standardavvik på 1. Positive skårer ligger derfor over gjennomsnittet, og negative under.

Den vanligste grunnen for valg av ferieform er ønsket om å besøke slekt. I figur 2 ser vi på hvordan de som har gitt dette svaret, gjennomsnittlig kommer ut på de fem faktorskårene, altså de fem nye variablene.

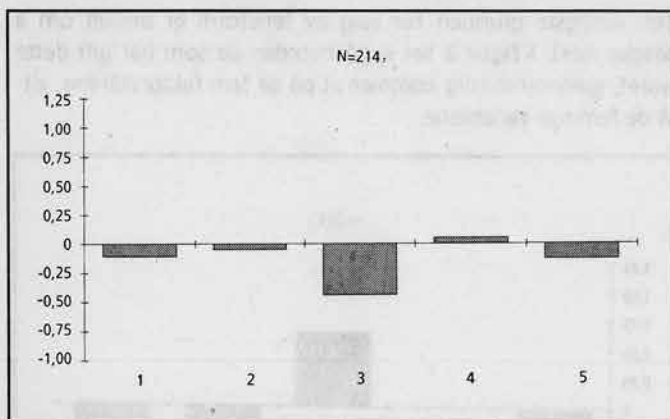


Figur 2
Faktorskårer mot feriemotiv slektsbesøk.

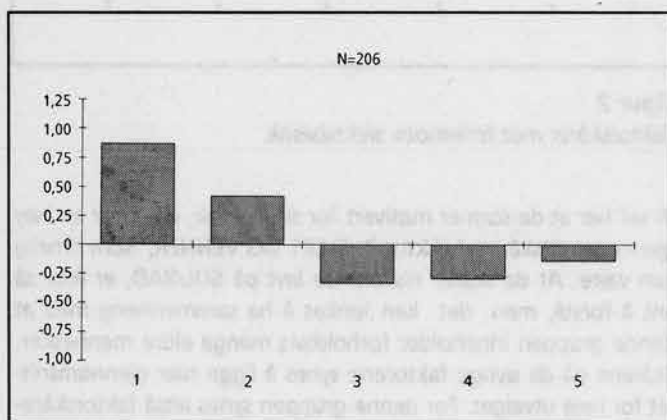
Vi ser her at de som er motivert for slektsbesøk, også har en høy gjennomsnittsskåre på faktor 3, SLEKT OG VENNER, som rimelig kan være. At de skårer tilsvarende lavt på SOL/BAD, er ikke så lett å forstå, men det kan tenkes å ha sammenheng med at denne gruppen inneholder forholdsvis mange eldre mennesker. Skårene på de øvrige faktorene synes å ligge nær gjennomsnittet for hele utvalget. For denne gruppen synes altså faktorskårene ikke å gi noe urimelig bilde.

Den nest vanligste formen for feriemotivasjon var ønsket om å komme seg vekk fra hverdagen. Som vi ser i figur 3, er det for denne gruppen bare SLEKT OG VENNER-faktoren som slår ut i særlig grad, og da i negativ retning. Denne formen for feriemotiv henger altså sammen med lave skårer på faktor 3, og derfor også med liten bruk av tid sammen med slekt og venner. Også her synes faktorløsningen å være rimelig.

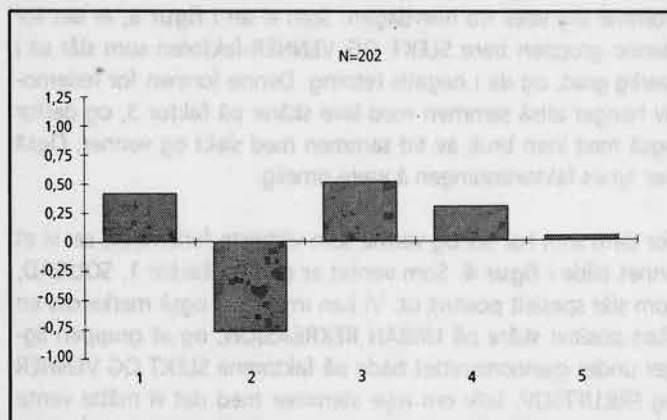
For dem som har sol og varme som viktigste feriemotiv, ser vi et annet bilde i figur 4. Som ventet er det her faktor 1, SOL/BAD, som slår spesielt positivt ut. Vi kan imidlertid også merke oss en klart positivt skåre på URBAN REKREASJON, og at gruppen ligger under gjennomsnittet både på faktorene SLEKT OG VENNER og FRILUFTSLIV. Selv om mye stemmer med det vi måtte vente oss på forhånd, får vi altså også ny informasjon om sammenhenger mellom aktivitetene her.



Figur 3
Faktorskårer mot feriemotiv reise fra hverdagen.



Figur 4
Faktorskårer mot feriemotiv varme/sol



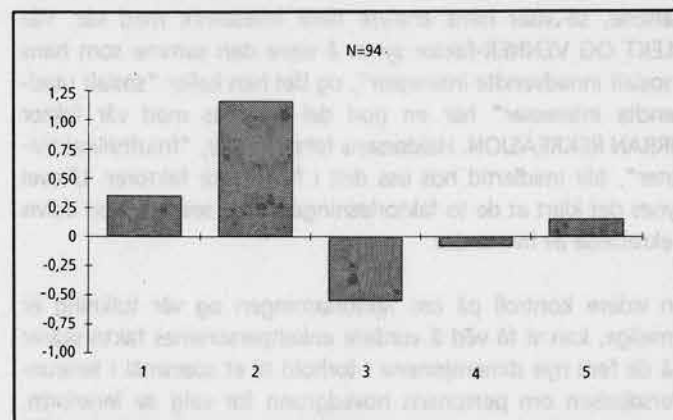
Figur 5
Faktorskårer mot feriemotiv vant til ferie her.

Og enda et nytt mønster ser vi i **figur 5**. De som har vanen som viktigste begrunnelse for ferievalg, skårer forholdsvis høyt og positivt både på SOL/BAD, på SLEKT/VENNER og på FRILUFTSLIV. Derimot synes URBAN REKREASJON å være lite aktuelt for denne gruppen. Også dette mønsteret synes å innebære både kjente og ukjente trekk, men synes samlet sett ikke å vise noe urimelig eller uriktig.

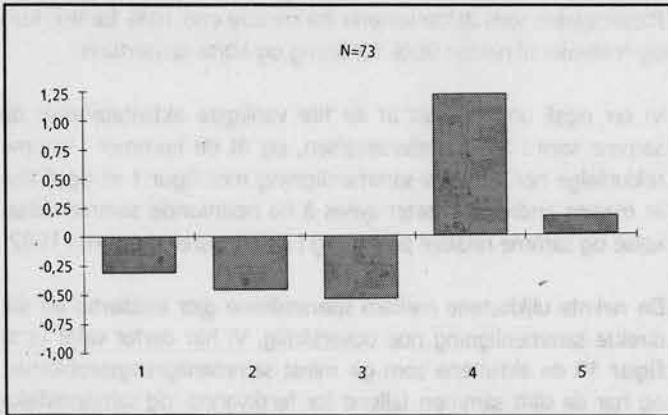
I motsetning til dette bildet, ser vi i **figur 6** at URBAN REKREASJON er svært viktig for dem som har kontakt med nye levesteder som viktigste feriegrunn. For denne gruppen synes dessuten SLEKT OG VENNER å være lite viktig. Også det mønsteret vi ser her, synes altså å gi god mening.

Og sist, men ikke minst, viser **figur 7** at når friluftslivet utgjør viktigste feriemotivasjon, så domineres også bildet av en svært høy gjennomsnittsskåre på faktor 4, FRILUFTSLIV. Mindre selvsagt er det vel at den høye friluftslivsmotivasjonen også synes å henge sammen med lave skårer på faktorene 1, 2 og 3, men vi kan heller ikke her se bort fra at vi her får en antydning om noe nytt vi ikke har vært klar over tidligere.

For alle de seks formene for feriemotivasjon ser vi altså et godt samsvar med den aktivitetsfaktoren som skulle forventes å ligge nærmest. Men vi ser også at bildet er forholdsvis sammensatt, slik at motivasjonsgruppene faktorskårer ikke sjelden antyder forhold vi neppe hadde tenkt over på forhånd. At vi har et visst samsvar med Haldorsens tidligere analyser er også verd å merke seg. En slik blanding av "selvsagte" sammenhenger og mer uventede funn vil ofte være et godt utgangspunkt for videre forskning, da den forankrer forståelsen i kjente realiteter samti-



Figur 6
Faktorskårer mot feriemotiv nye levesteder



Figur 7
Faktorskårer mot feriemotiv friluftsliv

dig som den inviterer til å vurdere uventede og ukjente forhold.

Og en foreløpig konklusjon på dette kapitlet kan jo nettopp være at videre undersøkelser er ønskelige. Det synes klart at de mønstrene vi her har fått antydning av, bør vi også se etter i andre data. Bare på den måten kan vi være sikre på at det vi har funnet, ikke er tilfeldige utslag av spesielle forhold i denne ene undersøkelsen eller i denne bestemte analysen.

3 Syv aktivitetsfaktorer og syv klynger - Ferieundersøkelsen 1986²

Også ferieundersøkelsen fra 1986 er en større, profesjonell survey, utført av Statistisk sentralbyrå. Nettoutvalget var på 2894 personer, og skjemaet inneholdt 138 hovedspørsmål.

Det spørres i undersøkelsen om deltakelse i 21 aktiviteter, som i stor grad var de samme som ble brukt i 1982-undersøkelsen. Det spørres også her om hvor mange dager som var brukt til hver aktivitet i løpet av ferieturen, og aktivitetene var:

1. Hvilt, slappet av hele dagen?
2. Besøkt slektninger?
3. Besøkt venner?
4. Hatt besøk av slektninger på feriestedet?
5. Hatt besøk av venner på feriestedet?
6. Deltatt i noen form for sommerleir, kursvirksomhet, feriesko le o.l.?
7. Besøkt en festival (innen musikk, film, teater o.l.)?
8. Besøkt museer?
9. Besøkt andre severdigheter, minnesmerker, kirker mv.?
10. Besøkt dyrepark, folkepark, lekepark (Legoland) mv.?
11. Vært på handletur?
12. Vært på restaurant, dans eller andre fornøylser?
13. Gått tur i skog or mark?
14. Gått tur i fjellet?
15. Gått korte spaserter?
16. Vært på båtturer, seilturer?
17. Drevet annen form for sport utendørs?
18. Badet utendørs, tatt solbad?
19. Fisket i ferskvann?
20. Fisket i saltvann?
21. Lest bøker, aviser, blader, tidsskrifter o.l.?

Svaralternativer og koder var de samme som i 1982-undersøkelsen.

Mens spørsmålene om mange av aktivitetene er formulert helt eller delvis likt det vi så fra 1982-undersøkelsen, ser vi også

²Deler av denne analysen er tidligere blitt presentert som et innlegg på seminaret Det norske feriemønsteret idag og morgen, som ble arrangert i Holmestrand i 1988 av Transportøkonomisk institutt (Kleiven 1988).

endel avgjørende forskjeller. F.eks. er foto/film sløftet som aktivitet, og i stedet for "lek, spill og sport utendørs" og "ridetur, turorientering eller andre arrangementer utendørs" har 1986-skjemaet bare "annen form for sport utendørs". Det nye skjemaet spør dessuten bare om "Badet utendørs, tatt solbad" i ett og samme spørsmål, i motsetning til den forrige undersøkelsen som skilte mellom soling og bading. Ellers kan vi merke oss at det nå skilles mellom fiske i saltvann og fiske i ferskvann, og mellom slekt og venner både når det gjelder å besøke og å få besøk.

I hovedrapporten fra undersøkelsen (Statistisk sentralbyrå 1988) får data fra disse spørsmålene en meget knapp presentasjon, i en tabell som viser deltakelse i aktivitetene fordelt på ulike ferietyper. Det er imidlertid også utgitt en rapport om Nordmenns ferievener i regionalt perspektiv (Kitterød 1987) som er basert på data fra 1986-undersøkelsen. Her vises det bl.a. at deltakelsen i mange aktiviteter avhenger av hvor man tilbringer ferien.

På samme måte som i 1982-undersøkelsen, vil vi tillate oss å behandle ordinaldataene fra aktivitetsskalaene som om det var intervalldata. Med vanlige forbehold kan vi da regne ut gjennomsnitt og standardavvik for de 21 skalaene. Som vi ser i **figur 8**, ser vi da klart at **både** den gjennomsnittlige deltakelsen og spredningen for skalaene er svært ulike. Også i dette materialet finner vi skjeve fordelinger.

En annen måte å vise ulikheten mellom skalaene på, ser vi i **figur 9**. Det stor forskjell mellom aktivitetene når det gjelder deltakelse.

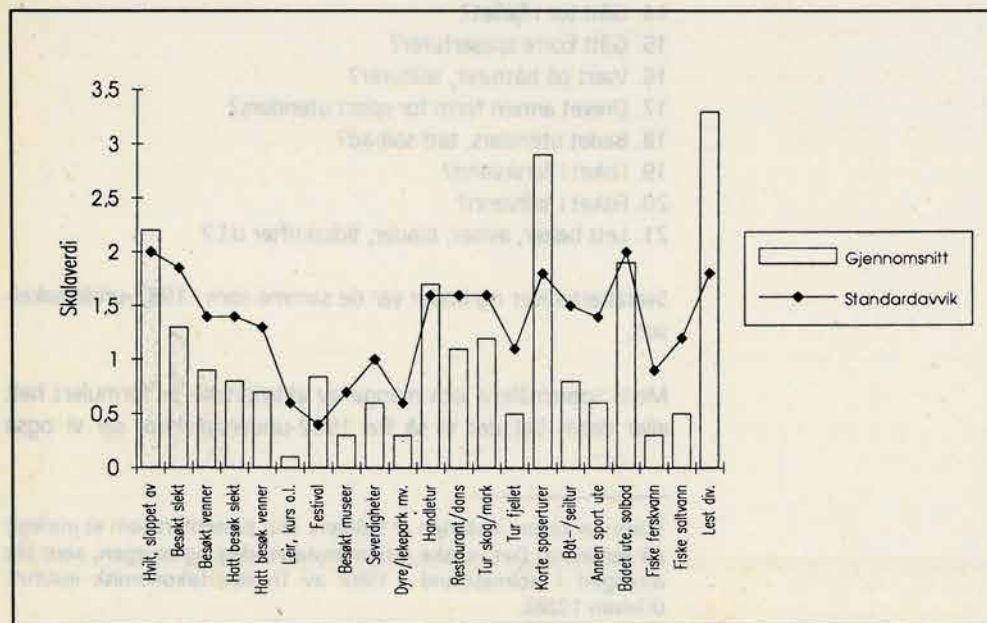
Prosentdelen som deltar varierer fra mindre enn 10% for leir, kurs og festivaler til nesten 90% for lesing og korte spaserter.

Vi ser også umiddelbart at de fire vanligste aktivitetene er de samme som i 1982-undersøkelsen, og at de kommer i samme rekkefølge her. En grov sammenligning mot figur 1 vil også vise at mange andre aktiviteter synes å ha noenlunde samme deltakelse og samme relative plassering i aktivitetsrekken som i 1982.

De nevnte ulikhetene mellom spørsmålene gjør imidlertid en slik direkte sammenligning noe uoversiktlig. Vi har derfor valgt ut til **figur 10** de aktivitetene som gir minst sammenligningsproblemer, og har da slått sammen tallene for ferskvanns- og saltvannsfiske for 1986 til et felles tall for fiske generelt. Det blir da klart at deltakelsen i de fleste aktivitetene i all hovedsak er den samme i 1982 og 1986, og at deres innbyrdes rangering også er meget lik.

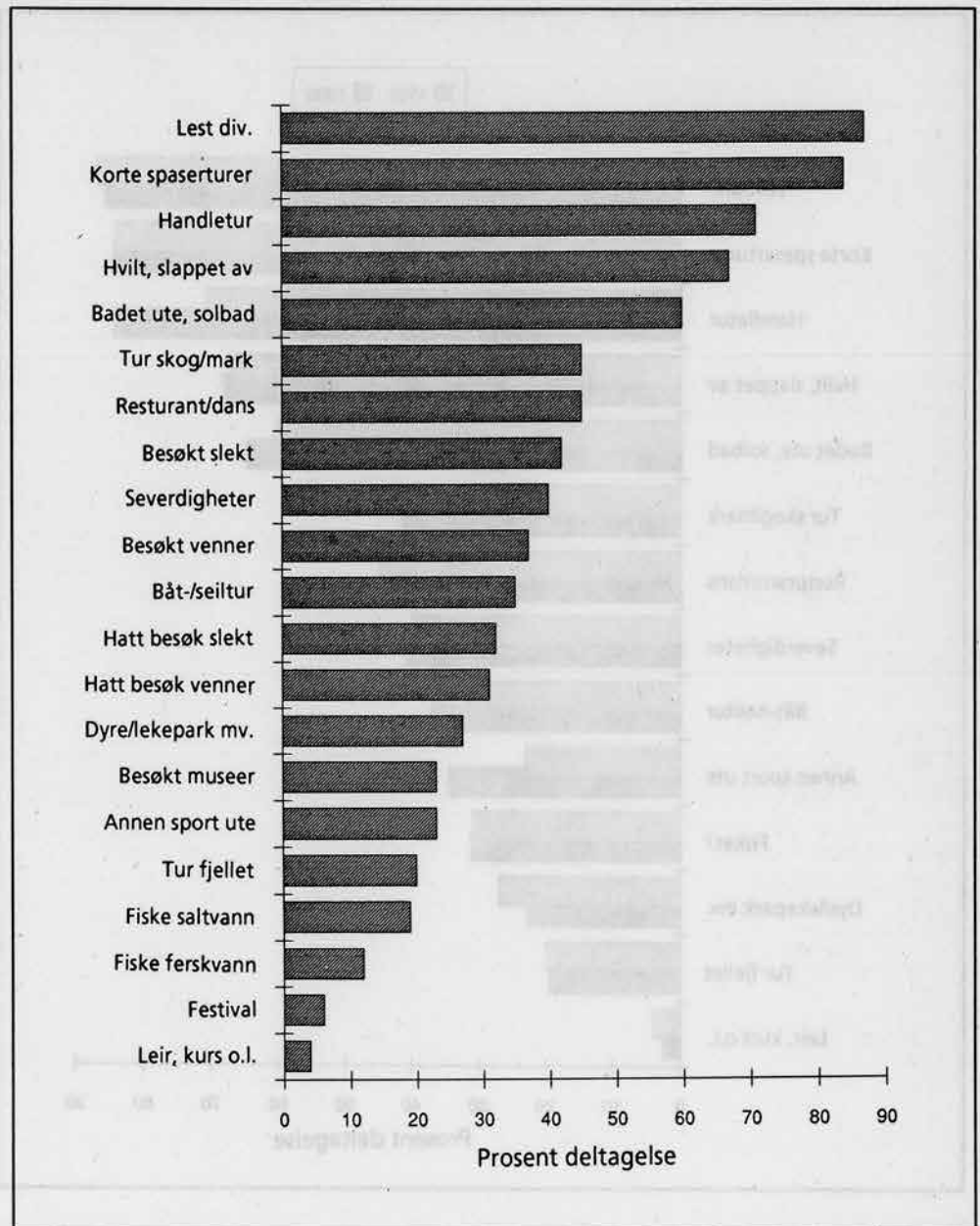
Noen mindre avvik kan imidlertid fortjene en kommentar. Det kan f.eks. se ut som om "Handletur" forekommer sjeldnere i 1986 enn i 1982. Trolig kan imidlertid dette forklares av en noe mer begrensende formulering i 1986 (Vært på handletur) enn i 1982 ((Handlet, innkjøp, shopping). Og på samme måte kan forskjellen på "Annen sport ute" trolig kunne forklares av at "Lek, spill eller sport utendørs (1982) ikke er nøyaktig det samme som "Annen form for sport utendørs" (1986).

Selv om vi i figuren har sammenlignet "Badet ute, solbad" (1986) mot "Badet utendørs" (1982), gir dette ikke noen særlig



Figur 8

Gjennomsnittsverdi og standardavvik for aktivitetene (Søylene angir snittet, linjene viser standardavviket).

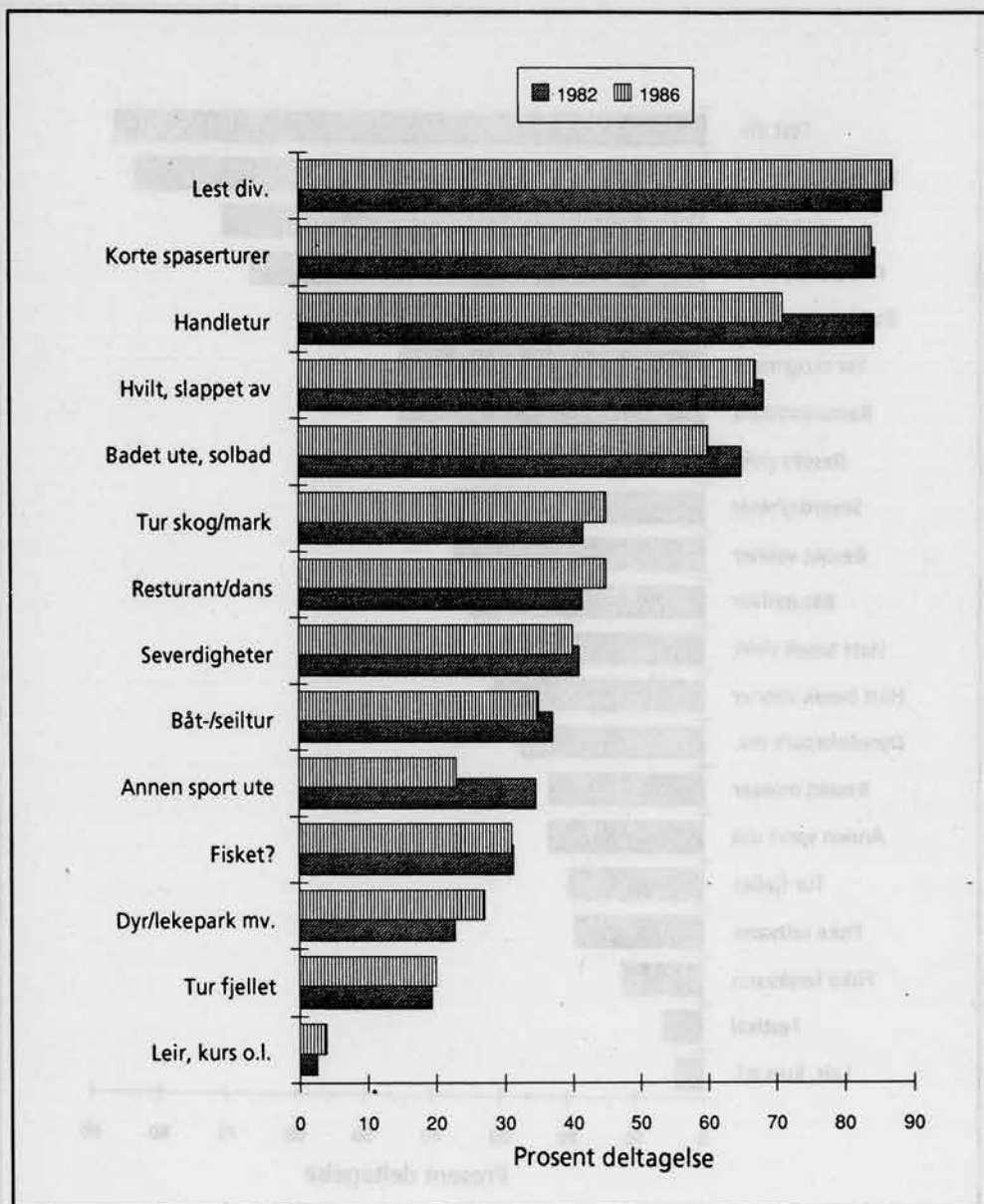


Figur 9
Deltakelse i ferieaktiviteter 1986

forskjell. Det skyldes nok at soling og bading i høy grad forekommer samtidig, noe vi jo også har fått vite av faktoranalysen fra 1982-undersøkelsen.

Samlet synes det derfor meget klart at deltagelse i de ulike aktivitetene i ferien viser betydelige felles trekk i 1982 og 1986, og at likhetene her er langt større enn forskjellene. Og det er både

likheter og forskjeller i måten aktivitetsspørsmålene er stilt på, slik at den nye undersøkelsen kan forstås som en **delvis replikasjon** av den forrige på dette punktet. Det skulle derfor ligge spesielt godt til rette for å bruke data fra 1986-undersøkelsen til en etterprøving og kontroll av den faktorløsningen vi fikk fra det forrige materialet.



Figur 10
Sammenlignbare aktiviteter 82-86.

Faktoranalysen

Det var 922 av utvalgets 2894 som ikke hadde vært på sommerferie. Da aktivitetsspørsmålene ikke ble stilt til disse, utgjøres datagrunnlaget for faktoranalysene av ca. 1970 personer. Materialet ble kodet på samme måte som i analysen av 1982-undersøkelsen. Det vil si at ordinaldata blir brukt som intervalldata også her, og de samme forbehold må gjøres gjeldende.

Vi brukte også her en vanlig faktoranalyse uten å transformere data, og med varimax rotasjon og "principal components" ekstraksjon. Men her fikk vi syv faktorer med egenverdier over 1.0, som det går fram av **tabell 3**. Den høyeste faktorladningen for hver aktivitet er uthøvet.

Som vi lett kan se i **tabell 3**, gir dette mønsteret god mening, og det synes ikke særlig vanskelig å forstå hva de ulike faktorene representerer. Vi kan derfor relativt lett sette navn på de syv faktorene.

SLEKT OG VENNER er åpenbart en riktig benevnelse på den første faktoren. Her er det de fire aktivitetene med besøk og å få besøk av slekt og venner som lader høyt, og vi kjenner faktoren igjen fra 1982-mønsteret.

SOL/BAD kan vi kalle den andre faktoren, hvor "Bading ute/solbad" er den aktiviteten som lader høyest. På samme måte som i den forrige analysen ser vi at også "Hvile, avslapning" hører til her. I det nye mønsteret ser vi også at "Restaurant/dans" lader høyt. Dette er forskjellig fra 1982-mønsteret, og kan kanskje antyde at folk på solferie i utlandet ofte spiser og drikker ute.

BÅTFERIE synes å være et passende navn på den tredje faktoren, hvor "Båt/seiltur" og "Fiske i saltvann" lader høyest. Denne fak-

toren fant vi ikke i 1982-undersøkelsen. Vi husker imidlertid at man der ikke skilte mellom fiske i salt- og ferskvann, og at "Fiske" der sammen med "Båt- og seilturer" ble en slags negativ motpol til faktoren URBAN REKREASJON. Det kan derfor se ut til at behandlingen av saltvannsfiske som egen aktivitet, har gitt en enklere og mer forståelig faktorløsning på dette punktet.

Denne tolkningmuligheten styrkes når vi ser på neste faktor, som vi har valgt å kalle SKOG/FJELLFERIE. Foruten "Tur i skog/mark" og "Tur i fjellet" ser vi her at "Fiske i ferskvann" er det som lader høyt, noe som jo virker intuitivt rimelig. Også her synes det altså som om skillet mellom de to fiskeformene har bidratt til en god og forståelig faktorløsning.

SEVERDIGHETER har vi kalt den femte faktoren, hvor det jo særlig er besøk i museer og "Severdigheter, minnesmerker og kirker" som bidrar. Også disse aktivitetene var i 1982-løsningen del av den noe problematiske faktoren URBAN REKREASJON, og har trolig fått en bedre plassering i det nye syv-faktormønsteret.

Tabell 3. Faktorladninger for hver aktivitet, 1986.

Aktivitetsspørsmål	Faktor nr.						
	1	2	3	4	5	6	7
1 Hvilt, slappet av	.13	.65	.02	-.03	-.07	.06	-.24
2 Besøkt slekt	.67	-.20	-.02	-.02	-.01	.14	-.21
3 Besøkt venner	.78	.06	.06	.02	.07	-.01	.15
4 Hatt besøk slekt	.71	.05	.13	.13	.10	.15	.10
5 Hatt besøk venner	.70	.15	.12	.13	-.09	.05	.19
6 Leir, kurs o.l	-.04	-.15	-.04	-.02	-.06	.11	.68
7 Festival	.13	.06	-.03	-.03	.21	-.15	.54
8 Besøkt museer	-.06	.03	-.03	.01	.85	.05	.02
9 Severdigheter	-.03	.09	-.02	-.02	.85	.10	.03
10 Dyre/lekepark mv.	-.22	-.17	-.17	-.19	.11	.58	.13
11 Handletur	.21	.14	.02	-.07	.06	.55	.19
12 Restaurant/dans	-.10	.64	-.13	-.18	.31	.04	.24
13 Tur skog/mark	.18	-.02	.30	.59	-.01	.32	-.03
14 Tur fjellet	.10	-.06	-.09	.80	.05	-.06	.02
15 Korte spaserter	.17	.31	.17	.17	.11	.62	.11
16 Båt-/seiltur	.06	.12	.87	.08	-.02	.05	.05
17 Annen sport ute	-.04	.29	.13	.09	-.08	.26	.51
18 Badet ute, solbad	-.08	.76	.11	-.02	.08	.21	.13
19 Fiske ferskvann	.00	-.05	.03	.75	-.06	-.05	.00
20 Fiske saltvann	.16	.06	.86	.01	-.04	.03	-.05
21 Lest div	.31	.22	.16	.18	-.03	.57	.11

PASSIV FERIE kan kanskje være et passende navn på den sjette faktoren. Her er det fire aktiviteter som lader høyt: "Dyre-/lekepark", "Handletur", "Korte spaserturer" og "Lesing". Ingen av disse innebærer særlig stor innsats eller spesielt synlig atferd, og antyder vel til sammen en heller rolig ferieform.

Den siste faktoren kan vi kanskje kalle INTERESSEFERIE, da "Leir/kurs" og "Festival" lader høyest her. Vi skal imidlertid også merke oss at "Annen sport ute" hører til her, slik at det samlede inntrykket blir noe i retning av en aktiv ferieform, trolig med et visst ungdommelig preg. Også denne faktoren kan gjenkjennes fra 1982-undersøkelsen, hvor vi ga den navnet SPORT/KURS.

De syv faktorene er ikke like "tunge", som vi ser i tabell 4. Både eigenverdier og faktorenes andel av den forklarte variansen er noe ulik fra faktor til faktor, og den første faktoren er noe viktigere enn de fem siste.

Til sammen forklarer de syv faktorene 59% av variansen i materialet, altså noe mer enn fem-faktorløsningen for 1982-materialet. Også dette antyder at den nye faktorløsningen er noe bedre enn den forrige.

Som vi har sett, er likevel likheten mellom de to faktorløsningene betydelige. For det første finnes både SLEKT OG VENNER-faktoren, SOL/BAD-faktoren og INTERESSEFERIEN i begge løsningene, uten særlige endringer. Tre av 1982-løsningens fem faktorer kan derfor sies å være direkte repliserte i den nye analysen.

For det andre er de endringene som fulgte av å skille mellom saltvanns- og ferskvannsfiske i 1986, både forståelige og logiske. Vi får de to motpolene fra den litt problematiske 1982-faktoren URBAN REKREASJON skilt fra hverandre, og får dermed

Tabell 4. Faktorenes eigenverdi og prosent forklart varians.

Faktor:	Eigenverdi:	% varians
1 Slekt og venner	2,40	11,4
2 Sol/bad	1,82	8,6
3 Båtferie	1,76	8,4
4 Skog/fjellferie	1,74	8,3
5 Severdigheter	1,67	7,9
6 Passiv ferie	1,67	7,9
7 Interesseferie	1,34	6,4

SEVERDIGHETER og BÅTFERIE som ulike faktorer. Det nye bildet gir da også en enklere og mindre sammensatt SKOG/FJELLFERIE-faktor enn det vi hadde i 1982-faktoren FRILUFTSLIV.

Den eneste forskjellen mellom løsningene som det da gjenstår å kommentere, er den nye faktoren PASSIV FERIE. De fleste av aktivitetene der inngikk i 1982-faktoren SLEKT OG VENNER, som da antydte en rolig ferieform. Trolig er det overgangen fra to til fire spørsmål om kontakt med venner og kjente som har gitt denne endringen, idet den innbyrdes sammenhengen mellom disse fire er så høy at de i den nye løsningen ble en egen faktor.

Alt i alt synes det derfor rimelig å konkludere med at de to faktoranalysene i hovedsak bekrefter hverandre. Og der hvor vi finner forskjeller, er det liten tvil om at syv-faktorløsningen på 1986-materialet er klarere, enklere og mer forståelig enn den tidligere fem-faktorløsningen.

Nå det gjelder Haldorsens (1981) analyse på materiale fra 1974, kan det selvsagt tenkes at mønsteret i nordmenns ferieatferd har endret seg såvidt mye på tolv år at forskjellene i faktorløsningene gjenspeiler reelle endringer.

Haldorsens analyse har imidlertid såvidt store felles trekk med 1986-analysen at dette ikke framstår som den mest rimelige tolkningen. Det er for det første klart at hans "Innadvendte" 3.faktor er den samme som vår SLEKT OG VENNER-faktor. For det andre er trolig hans noe enkle tre-faktor løsning betinget av at han hadde bare elleve aktiviteter i sin analyse. Med et større antall aktiviteter må vi kunne anta at man også i dette materialet ville ha fått en bedre differensiering, slik at både "Friluftsliv"-faktoren og "Sosialt utadvendt"-faktoren ville bli splittet. I så fall ville vi trolig ha fått en løsning som likner enda mer på den vi nå har kommet fram til.

Vi vurderer etter dette den siste faktoranalysen som tilstrekkelig underbygget, tilstrekkelig klar, og tilstrekkelig forståelig til at den kan brukes som grunnlag for videre arbeid. Den forteller oss at de aktivitetene den bygger på, kan sees som syv aktivitetsgrupper. Det mønsteret den antyder synes både rimelig og forståelig, og samsvarer forholdsvis bra med tidligere analyser.

Viktige problemstillinger for det videre arbeidet blir da: Når vi nå kjenner de syv forskjellige aktivitetsmønstrene, hvor store grupper av personer er det da som bruker ferien sin på slike måter? Og kan vi finne andre kjennetegn ved disse persongrupperne som kan være nyttige for en bedret forståelse av nordmenns ferie- og fritidsatferd?

Som vi skisserte i innledningen, kan et første trinn videre derfor være en klyngeanalyse med basis i de mønstrene faktoranalysen har vist oss.

Klyngeanalysen

På grunn av den store datamatriksen, måtte vi utføre klyngeanalysen ved hjelp av prosedyren QUICK CLUSTER i statistikk-systemet SPSS-PC 2.0 (Norusis 1988). Forsøk på å la programmet selv definere utgangspunktet for klyngeprosedyren ("Initial Cluster Centers") ga klart meningsløse resultater, bl.a. med svært få personer i flere av klyngene. Vi valgte derfor å bruke mønsteret fra faktoranalysen som utgangspunkt, og søkte altså etter en klynge-løsning med syv klynger.

Et annet metodeproblem viste seg å ligge i spørsmålet om transformering av aktivitetsskårene før bruk i klyngeanalysen. Det er f.eks. vanlig å normalisere (regne om til z-skårer) alle skårer som skal brukes i analysen, for å sikre at uinteressante skaleringsforskjeller ikke gir metodeartifakter eller andre uheldige resultater.

En slik omforming ble også forsøkt på vårt materiale, men viste seg å være uheldig. Ved bruk av z-skårer fikk vi nemlig svært mange personer i de klyngene som skulle være minst (SEVERDIGHETER og INTERESSEFERIE). Gjentatte forsøk med delvis ulike initialverdier antyder at problemet ligger i at normaliseringen fører til at i selv små skalaverdier blir til store z-verdier, i skalaer med gjennomsnitt nær 0 og liten spredning. Noen få men store z-verdier synes da å tillegges stor vekt i analysen, og fører bl.a. til at de berørte klyngene får langt flere medlemmer enn de ellers ville ha fått. Z-transformasjonen fører derfor til helt andre klynge-løsninger enn den vi ønsket å utprøve, overdriver uinteressante småforskjeller og undertrykker nettopp de tendensene i materialet som for oss er interessante.

Av samme grunn valgte vi heller ikke å bruke faktorskårene til klyngeprosedyren, da disse jo også er normaliserte og derfor vil utjevne viktig varians i materialet.

Selv om det ikke er mulig for oss å arbeide videre med disse problemene i denne omgang, må det imidlertid være klart at videre forskning på dette punktet bør finne bedre avklaringer av skalerings- og transformasjonsspørsmålene.

For oss var imidlertid hensikten å få vurdert en klynge-løsning som var mest mulig i tråd med aktivitetsmønstret fra faktoranalysen. Vi valgte derfor i denne omgang å bruke de opprinnelige aktivitetsskårene, uten noen slags transformasjoner.

Våre "Initial Cluster Centers" ble definert ved at vi for hver klynge oppga en skåre for hver aktivitetsvariabel. Skårene ble for hver klynge valgt slik at de tilsammen representerte et klynge-senter som er noenlunde representativt for det mønsteret som var særegent for hver aktivitetsfaktor. En praktisk måte å gjøre dette på, var å velge verdier for hver aktivitet som sto i et rimelig forhold til dens ladning på faktoren. Måten vi valgte slike verdier på, går fram av **tabell 5**.

Selv om det altså er faktorløsningen som ligger til grunn for valget av initialverdiene for QUICK CLUSTER, må det understrekes at det er en forholdsvis **skjønnsmessig** tilpasning til faktormønstret som her er brukt. Siden resultatene av denne klynge-prosedyren endres ganske mye med endrede utgangspunkter, vil det i den videre forskningen her være sterkt ønskelig å finne fram til mer objektive metoder for valg av initialverdier.

Med de valgte initialverdiene ga imidlertid QUICK CLUSTER en tilsynelatende god løsning, med et antall personer i hver av de syv klyngene som ikke var åpenbart urimelig. Men vi bør merke oss at løsningen fikk litt andre sentre for de endelige klyngene ("Final Cluster Centers") enn det vi ga som utgangspunkt. Kjennetegnene ved klyngene er altså noe forskjellig fra det vi fikk ut av faktorløsningen. Dette går klarere fram av **tabell 6**, hvor det oppgitte utgangspunktet står i parentes.

Som en grov tilnærming til hvilke ulikheter vi kanskje bør merke oss, har vi uthevet de endelige z-skårene som avviker **mer enn 1,5 standardpoeng** fra de gitte initialverdiene. Som vi ser, er det 13 av de 147 verdiene som viser såvidt store avvik. Selv om dette er mindre enn 10%, åpner det for at den endelige klynge-løsningen kan være svært forskjellig fra de initialverdiene som bygde på faktormønstret.

Tabell 5. Aktivitetenes faktorladninger og initialverdier for klynge-sentre.

Faktorladning(r)	Valgt skåre
$r < 0,25$	0,00
$0,25 < r < 0,50$	1,00
$0,50 < r < 0,75$	2,00
$r > 0,75$	3,00

Tabell 6. Endelige og initielle klyngesentre

Akt. Nr.	KLYNGE NR.						
	1	2	3	4	5	6	7
1	2,4 (0)	3,7 (2)	1,9 (0)	1,0 (0)	0,6 (0)	1,4 (0)	0,7 (0)
2	3,3 (2)	0,6 (0)	1,0 (0)	0,4 (0)	0,4 (0)	1,1 (0)	0,3 (0)
3	2,6 (3)	0,5 (0)	0,5 (0)	0,5 (0)	0,2 (0)	0,5 (0)	0,1 (0)
4	2,1 (2)	0,4 (0)	0,8 (0)	0,3 (0)	0,0 (0)	0,6 (0)	0,1 (0)
5	1,7 (2)	0,6 (0)	0,8 (0)	0,6 (0)	0,0 (0)	0,4 (0)	0,1 (0)
6	0,1 (0)	0,1 (0)	0,0 (0)	0,1 (0)	0,1 (0)	0,1 (0)	0,8 (2)
7	0,1 (0)	0,1 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,1 (0)	0,1 (0)	0,2 (2)
8	0,2 (0)	0,4 (0)	0,1 (0)	0,1 (0)	1,5 (3)	0,3 (0)	0,1 (0)
9	0,4 (0)	0,8 (0)	0,2 (0)	0,3 (0)	2,5 (3)	0,6 (0)	0,3 (0)
10	0,2 (0)	0,3 (0)	0,1 (0)	0,0 (0)	0,4 (0)	0,5 (2)	0,2 (0)
11	0,5 (0)	0,6 (0)	1,1 (0)	0,4 (0)	0,9 (0)	2,0 (2)	0,7 (0)
12	0,6 (0)	2,3 (2)	0,3 (0)	0,2 (0)	1,4 (1)	0,6 (0)	0,4 (0)
13	1,3 (0)	0,7 (0)	1,8 (1)	2,2 (2)	0,1 (0)	1,4 (1)	0,2 (0)
14	0,5 (0)	0,2 (0)	0,3 (0)	3,3 (3)	0,0 (0)	0,5 (0)	0,4 (0)
15	2,6 (0)	3,1 (1)	2,8 (0)	1,4 (0)	1,4 (0)	3,2 (2)	0,3 (0)
16	0,7 (0)	0,8 (0)	3,9 (3)	0,7 (0)	0,4 (0)	0,7 (0)	0,2 (0)
17	0,4 (0)	0,9 (1)	0,5 (0)	0,3 (0)	0,0 (0)	0,6 (1)	0,7 (2)
18	1,0 (0)	3,8 (3)	1,7 (0)	0,6 (0)	0,7 (0)	1,2 (0)	0,3 (0)
19	0,3 (0)	0,1 (0)	0,3 (0)	2,2 (3)	0,0 (0)	0,3 (0)	0,1 (0)
20	0,7 (0)	0,3 (0)	3,6 (3)	0,1 (0)	0,1 (0)	0,3 (0)	0,0 (0)
21	3,7 (1)	3,2 (0)	3,5 (0)	2,1 (0)	1,0 (0)	3,7 (2)	0,9 (0)

En nærmere granskning av tallene viser imidlertid at ulikhetene ikke antyder noe mønster som samlet sett er særlig ulikt den faktorløsningen vi kjente på forhånd.

Vi ser for det første at aktivitet nr. 1 (Hvilt, slappet av), har høyere skårer på alle de tre første faktorene enn det vi forventet ut fra faktormønsteret. Dette betyr at senteret for de endelige klyngene ligger høyere på denne dimensjonen enn ventet, altså at personene i alle disse klyngene har brukt mere tid på å hvile og slappe av enn det faktormønsteret indikerte. Det er imidlertid fortsatt mer hvile/avslapning i klynge 2 enn i 1 og 3, altså at SOL/BAD-gruppa slapper mere av enn SLEKT OG VENNER- og BÅTFERIE-gruppene. Noe avgjørende brudd med det tidligere mønsteret kan vi neppe si at dette er.

Nøyaktig samme forhold finner vi for aktivitet nr. 15 (Korte spaserer). Også denne gir høyere skårer på alle de tre første fak-

torene enn ventet. Og også her opprettholdes det innbyrdes forholdet disse tre faktorene, idet SOL/BAD-gruppa fremdeles spaserer mer enn de to andre. Heller ikke her synes det derfor rimelig å se endringene som vesentlige i forhold til våre formål.

På aktivitet 21 (Lesing) finner vi enda flere endringer. Her viser det seg at hele fem av de syv klyngene skårer vesentlig høyere enn ventet. Siden også de to siste klyngene viser noe høynet skåre her, er det mest nærliggende å forstå endringene som en antydning om at skårene på denne aktiviteten burde ha vært transformert på en eller annen måte før de ble brukt i klyngeanalysen.

Det er neppe noe vesentlig nytt at aktivitet 18 (Badet ute, solbad) skårer høyere enn ventet i BÅTFERIE-klyngen, og dette avviker endrer derfor heller ikke det samlede bildet.

Noe mer problematisk er det imidlertid at aktivitet 7 (Festival) nærmest faller ut av klyngen for INTERESSEFERIE, og at det endelige mønsteret for denne klyngen viser små avvik fra gjennomsnittet på alle aktiviteter. Det nye mønsteret synes nærmest å antyde et generelt lavt aktivitetsnivå, med "Hvile, avslapning", "Leir/kurs", "Handletur", "Annen sport ute" og "Lesing" som de eneste målbare virksomheter.

Siden klyngen fortsatt har relativt høye skårer på "Leir, kurs" og på "Annen sport ute", kan den vel fortsatt forstås som svært lik det vi ønsket å få. Men på dette punktet gir nok ikke klyngeløsningen noe helt klart og unikt bilde av faktoren vi gikk ut ifra.

Til tross for dette problemet, er helhetsinntrykket likevel at det er et bra samsvar mellom klynge- og faktorløsningene. Med de viktige forbeholdene som er nevnt ovenfor, ser vi derfor klyngeløsningen som god nok til å arbeide videre med. I figur 11 på neste side ser vi hvor stor andel av utvalget som blir tilordnet de syv klyngene.

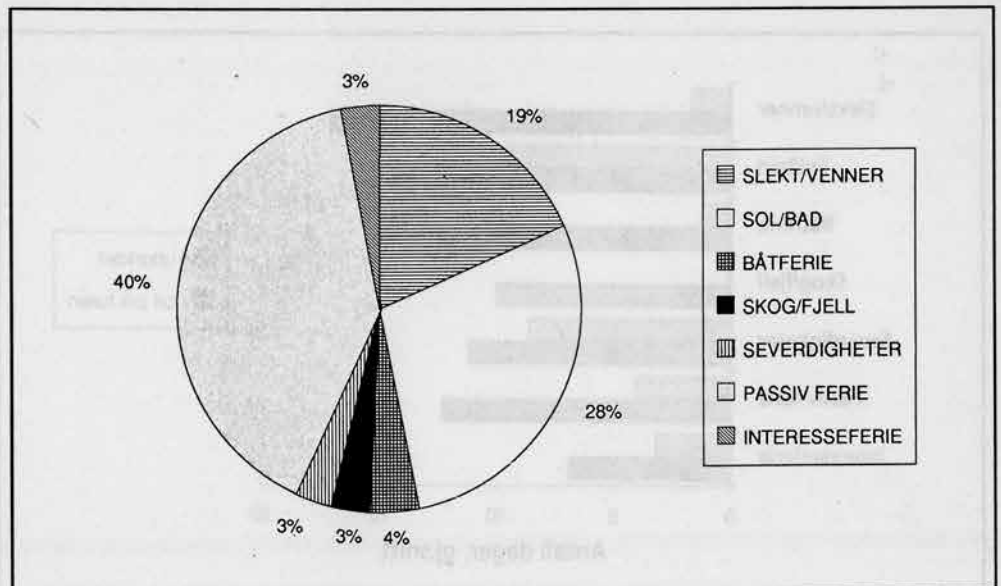
Det er kanskje noe overraskende at størrelsen på klyngene er såvidt ulik, selv om dette jo viser et visst samsvar med den ulike deltakelsen i de mange aktivitetene. Vi ser at den klart største gruppen er det vi har kalt PASSIV FERIE, og som kjennetegnes av besøk i dyre- og lekeparks, av handleturer og korte spaserturer og av lesing. Det vanlige her er altså ikke at man ikke foretar seg noe i det hele tatt, men at man velger rolige aktiviteter som ikke tiltrekker seg noen oppmerksomhet, og som vel heller ikke innebærer spesielt utstyr eller eiendom for å kunne utføres.

Men også de to neste gruppene antyder meget rolige ferieformer. SOL/BAD er den nest største gruppen. Også i klyngeløsningen skårer denne gruppen høyt på utebading, på restaurant/dans og på hvile/avslapning.

Den tredje største gruppen, SLEKT/VENNER, ligger i klyngeløsningen mye høyere på hvile/avslapning, korte spaserturer og lesing enn det faktormønsteret skulle tilsi. Det særegne for gruppen er imidlertid fortsatt de høye skårene på de fire venner/kjente-aktivitetene (2, 3, 4 og 5), slik at navnet fortsatt er dekkende.

Med de usikkerhetene vi har rundt disse resultatene, må selvsagt det relative størrelsesforholdet mellom gruppene tas med en klype salt. Vi finner det likevel bemerkelsesverdig at til sammen 87% av utvalget har havnet i tre lavprofilerte, lite interesse-skapende aktivitetsklynger. Med mulig unntak for SOL/BAD-gruppa, er det neppe disse gruppene som får størst oppmerksomhet i mediene eller som står mest sentralt i bevisstheten hos folk flest om hvordan det er vanlig å bruke ferien. Derfor er det kanskje heller ikke disse gruppene man er mest opptatt av i offentlig tilrettelegging for ferie og fritid eller i f.eks. reiselivets produktutvikling. Reiselivs- og friluftslivsforskningen synes heller ikke å ha prioritert disse gruppene på noen særlig klar måte.

De fire siste gruppene blir etter dette forholdsvis små, selv om resultatene fra klyngeanalysen ikke bør forstås som noe annet enn en grov antydning om de relative størrelsesforholdene mellom de syv gruppene.



Figur 11
Utvalgets fordeling på syv aktivitetsklynger

BÅTFERIE, SKOG/FJELL, SEVERDIGHETER og INTERESSEFERIE drives av noenlunde like mange, til sammen ca. 13%.

For båtferien kan vi forøvrig merke oss at klyngeløsningen også her viser større deltakelse i flere av de rolige aktivitetene enn hva faktormønsteret skulle tilsi. Og for både SKOG/FJELL- og for SEVERDIGHET-gruppene finner vi som tidligere nevnt noe mer lesing enn ventet. INTERESSEFERIEN avviker fra faktorløsningen på litt mer avgjørende måter, som vi tidligere har nevnt.

Det mest overraskende med klyngeløsningen må imidlertid kunne sies å være størrelsesforholdet mellom gruppene. Selv om resultatene tydelig er avhengige av hvilke forutsetninger vi velger for QUICK CLUSTER-proseduren, er det liten tvil om at det som karakteriserer de store befolkningsgruppenes ferieaktiviteter i hvert fall **ikke** dekkes av de fire siste klyngene.

På den annen side er det klart at 3-4% av befolkningen er svært mange mennesker. De fire siste aktivitetsklyngene er derfor på ingen måte uinteressante, men kan godt ha krav på særlig oppmerksomhet og på spesiell tilrettelegging for sine interesser. Det er imidlertid lite trolig at gruppens **omfang** alene vil utgjøre noe godt argument for deres viktighet.

Å få vite hvor mange som ligger i hver aktivitetsklynge, har ut over dette begrenset interesse. Viktigere er det å se om gruppene også har andre ulikheter enn det som direkte har med aktiviteter å gjøre. Dersom slike ulikheter finnes, vil det øke sjansen for at inndelingen i syv klynger kan være interessant, f.eks.

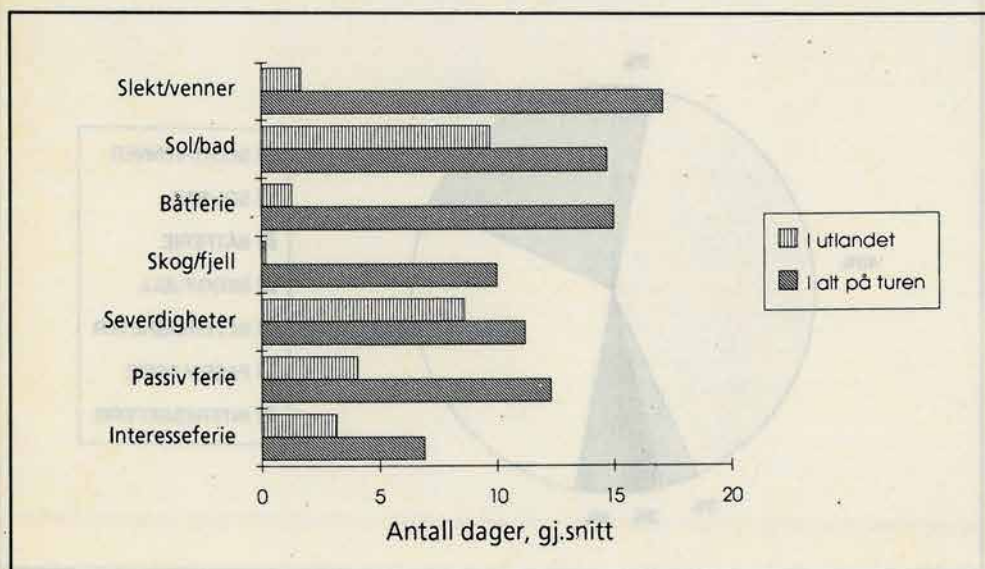
ved at den kan ha praktisk nyttige implikasjoner for forskning, forvaltning eller næringsrettet reiseliv.

Forskjeller mellom aktivitetsgruppene

Og det viser seg å være svært mange slike interessante ulikheter. På nær sagt alle variable vi har undersøkt, finner vi statistisk signifikante forskjeller mellom de syv aktivitetsgruppene. Flere av disse forskjellene vil klart kunne ha praktiske implikasjoner.

For de første er gjennomsnittlig antall turdager på (den lengste) feriereisen ulik. En en-veis variansanalyse gir en F-verdi på 17,14, som med en frihetsgrad på 6 er klart signifikant. Og som vi ser av **figur 12**, så er det f.eks. vanlig med lange SLEKT/VENNER-ferier, mens den gjennomsnittlige INTERESSEFERIE er betydelig kortere.

Men vi ser også av figuren at gjennomsnittlig antall feriedager i **utlandet** varierer sterkt fra gruppe til gruppe. Mens f.eks. SOL/BAD- OG SEVERDIGHET-gruppene her betydelige deler av sin ferietur i utlandet, gjelder det motsatte for SKOG/FJELL-gruppa. De gjennomsnittlige antall utenlandsdager for denne gruppa er svært nær null. Også denne gruppeforskjellen er statistisk signifikant ($F = 65,76$; D.F. = 6; $p < 0,0001$). Mens enkelte ferieformer har en stor andel utenlandsreiser, er det tydelig at dette på ingen måte gjelder alle våre aktivitetsgrupper.



Figur 12
Ferieturens lengde og antall turdager i utlandet.

Vi kan få et enda mer presist inntrykk av denne typen ulikhet, ved å se noe mer detaljert på hvor folk har vært på ferie. I figur 13 har vi skilt mellom ferie i egen landsdel, i andre deler av Norge, i Norden, i Nord- eller Mellom-Europa, i Sør-Europa, og i andre verdensdeler. Vi ser da klart at våre syv ferieformer ser ut til å foregå på noe forskjellige steder. Slekt/venner-ferie, båtferie og skog/fjell-ferie foregår for det meste i Norge. Sol/bad-ferien har en uvanlig stor andel personer som har reist til Sør-Europa, og de som er opptatt av severdigheter er for en stor del i utlandet, særlig i Nord- og Mellom-Europa. Både den lille interesseferie-gruppa og den store gruppa med passiv ferie har forholdsvis mange som ferierer i Norden utenfor Norge.

Forskjellen mellom de syv gruppene er klart statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 869,43; D.F. = 30 ; $p < 0,0001$). Selv om det hefter noe usikkerhet ved Chi-kvadratet fordi 7 av 42 celler i tabellen hadde en forventet verdi < 5 , er det derfor liten tvil om at vi har med reelle forskjeller å gjøre.

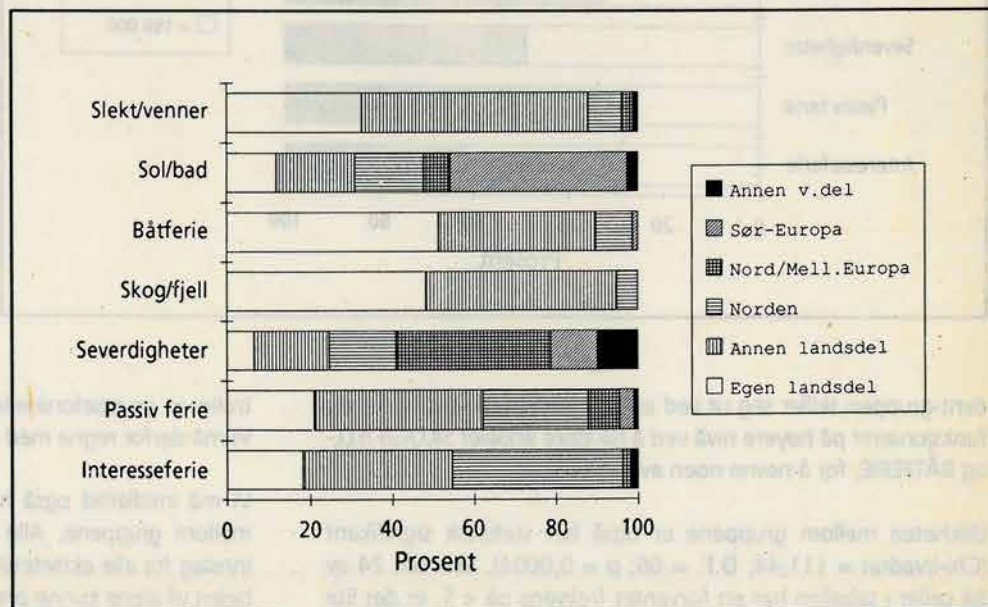
Men som vi kanskje vil vente oss, er det enda flere ulikheter i reiseform mellom de syv gruppene våre. I figur 14 ser vi at andelen pakketur er svært ulik. Mens nesten 40% av både SOL/BAD-turistene og SEVERDIGHET-turistene har vært på pakketur, gjelder dette en betydelig mindre andel av de øvrige aktivitetsgruppene. Heller ikke her er det særlig tvil om at forskjellen er statistisk pålitelig (Chi-kvadrat = 372,61; D.F. = 6; $p < 0,0001$).

Det er altså klart at pakketur-tilbudene brukes i størst grad av SOL/BAD- og av SEVERDIGHET-gruppene. Dette samsvarer bra med det vi så i figurene 12 og 13, hvor det nettopp var disse gruppene som hadde størst andel reiser utenlandsreiser, siden de fleste chartertilbudene jo går til utlandet.

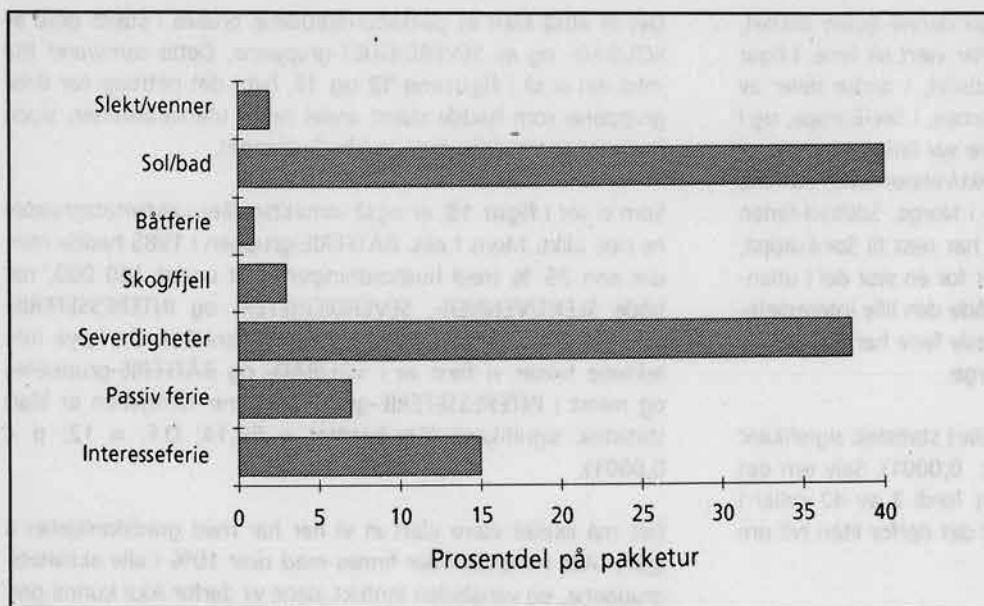
Som vi ser i figur 15, er også inntektsnivået i aktivitetsgruppene noe ulikt. Mens f.eks. BÅTFERIE-gruppen i 1985 hadde mindre enn 25 % med husholdningsinntekt under 160 000, har både SLEKT/VENNER-, SEVERDIGHETER- og INTERESSEFERIE-gruppa 50% eller mer på dette inntektsnivået. De høye inntektene finner vi flest av i SOL/BAD- og BÅTFERIE-gruppene, og minst i INTERESSEFERIE-gruppa. Denne forskjellen er klart statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 59,14; D.F. = 12; $p < 0,0001$).

Det må likevel være klart at vi her har med gradforskjeller å gjøre. Alle inntektsnivåer finnes med over 10% i alle aktivitetsgruppene, og variabelen inntekt alene vil derfor ikke kunne predikere aktivitetsgruppe på noen særlig overbevisende måte.

Også om vi ser på Statistisk sentralbyrås sosioøkonomiske gruppering, ser vi at de fordeler seg noe ulikt på våre syv aktivitetsgrupper. I figur 16 ser vi f.eks. at andelen med PASSIV FERIE er uvanlig stor hos dem som driver med jordbruk/fiske, og at andelen på SLEKT/VENNER-ferie er stor hos pensjonistene. Elev/stu-

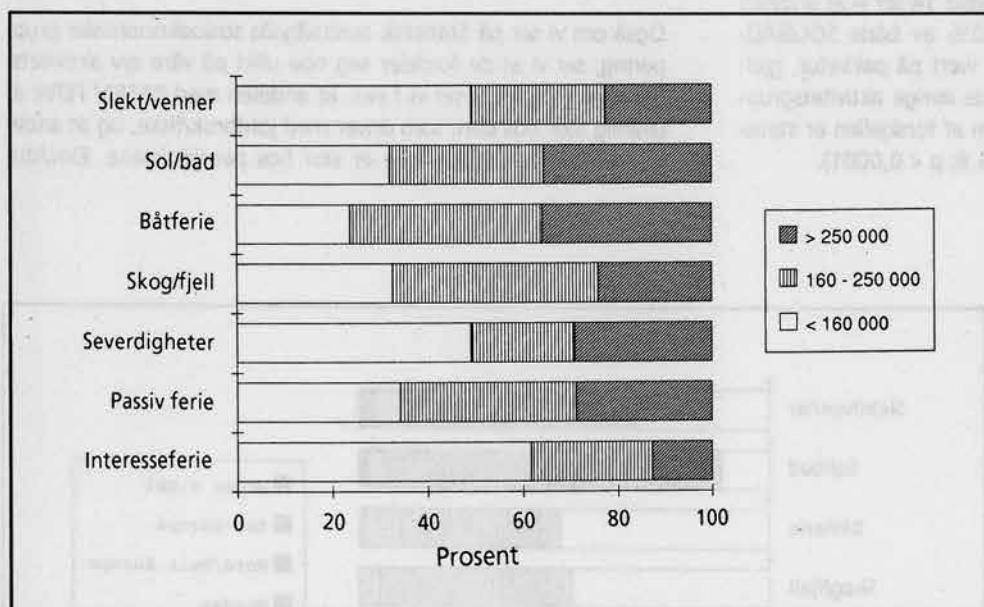


Figur 13
Destinasjoner for syv ferieformer



Figur 14

Andel pakketurer i syv aktivitetsgrupper.



Figur 15

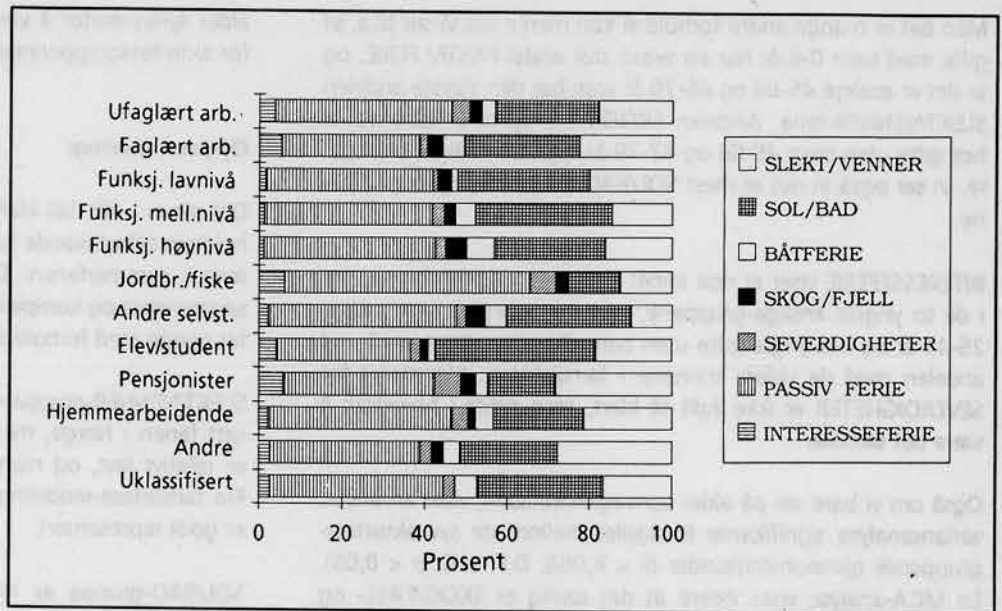
Husholdningsinntekt i aktivitetsgruppene.

dent-gruppen skiller seg ut ved en stor andel SOL/BAD-ferie, og funksjonærer på høyere nivå ved å ha store andeler SKOG/FJELL- og BÅTFERIE, for å nevne noen av forskjellene.

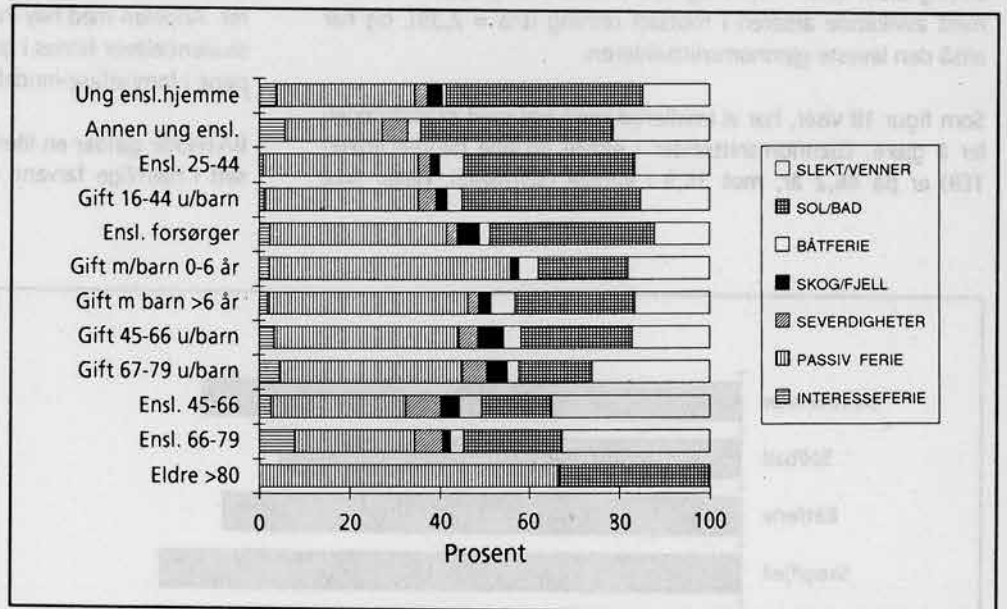
Ulikheten mellom gruppene er også her statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 111,44; D.F. = 66; $p = 0,0004$). Selv om 24 av 84 celler i tabellen har en forventet frekvens på < 5 , er det lite

trolig at gruppeforskjellene skyldes uinteressante tilfeldigheter. Vi må derfor regne med at gruppeforskjellene kan tillegges vekt.

Vi må imidlertid også her se at vi snakker om gradforskjeller mellom gruppene. Alle sosioøkonomiske grupper har et visst innslag fra alle aktivitetsklyngene, slik at heller ikke denne variabelen vil alene kunne predikere aktivitetsgruppe særlig godt.



Figur 16
 Sosioøkonomiske grupper og aktivitetstetklynger.



Figur 17
 Familiefaser og aktivitetstetklynger.

En annen interessant variabel fra Statistisk sentralbyrå er inndelingen i familiefaser, som vi ser i **figur 17**. Også her finner vi statistisk signifikant forskjell mellom gruppene (Chi-kvadrat = 182,86; D.F. = 66; $p < 0,0001$). Problemet med lave forventede frekvenser finnes også i dette tilfellet (32 av 84 med forv. frek < 5), men av hensyn til interessante detaljer har vi valgt ikke å slå

sammen noen av gruppene. Ulikheten mellom gruppene er i alle fall så stor at den må kunne tillegges vekt.

Da vi har svært få personer over 80 år, bør det ikke legges noen vekt på det tilsynelatende avvikende mønstret i denne aldersgruppen.

Men det er mange andre forhold vi kan merke oss. Vi ser bl.a. at gifte med barn 0-6 år har en svært stor andel PASSIV FERIE, og at det er enslige 45-66 og 66-79 år som har den største andelen SLEKT/VENNER-ferie. Andelen SKOG/FJELL synes å være størst hos gifte uten barn 45-66 og 67-79 år, og hos enslige forsørgere. Vi ser også at det er mest SOL/BAD-ferie i de yngste gruppene.

INTERESSEFERIE viser et noe annet mønster. Andelen her er stor i de to yngste enslige-gruppene, men er svært lav hos enslige 25-44 år og hos yngre gifte uten barn. Deretter stiger imidlertid andelen med de videre trinnene i familiefasen. Mønsteret for SEVERDIGHETER er ikke fullt så klart, men synes i hovedsak å være det samme.

Også om vi bare ser på alder som egen variabel, viser en enveis variansanalyse signifikante forskjeller mellom de syv aktivitetsgruppene (F = 8,056; D.F. = 6; p < 0,05). En MCA-analyse viser videre at det særlig er SKOG/FJELL- og SEVERDIGHETER-gruppene som skiller seg ut med høy gjennomsnittlig alder (Eta = 5,74 og 5,82). SOL/BAD-gruppen har den mest avvikende alderen i motsatt retning (Eta = 2,39), og har altså den laveste gjennomsnittsalderen.

Som figur 18 viser, har vi imidlertid også her med gradforskjeller å gjøre. Gjennomsnittsalder i eldste gruppe (SEVERDIGHETER) er på 46,2 år, mot 36,9 i yngste (SOL/BAD). Heller ikke

alder synes derfor å være noe tilstrekkelig prediksjonsgrunnlag for aktivitetsgrupperingen.

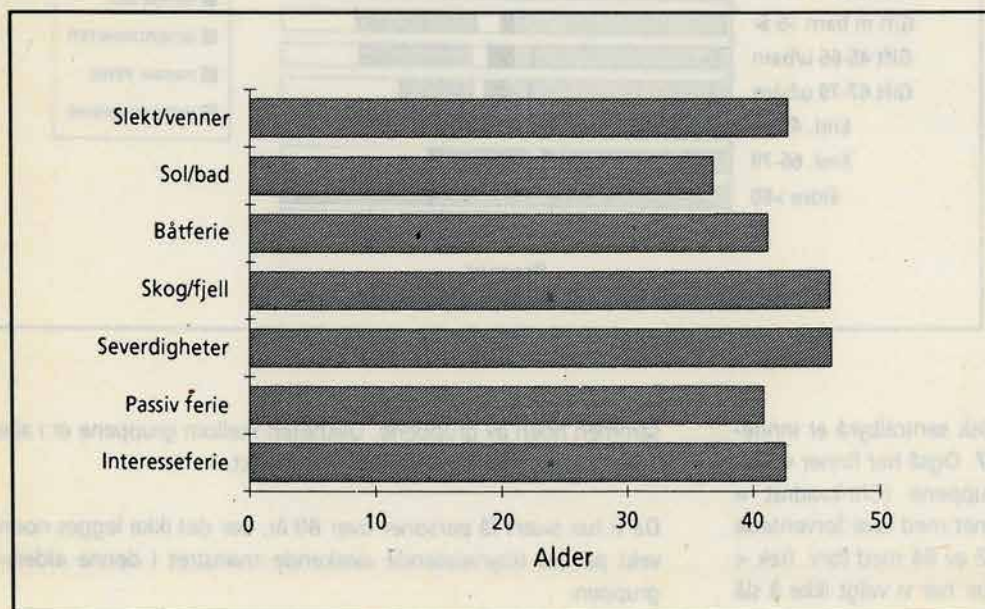
Oppsummering:

Det synes i alle fall klart at klyngeanalysen har gitt oss en forholdsvis tillitvekkende forståelse av hovedmønsteret i fritidsaktivitetene i sommerferien. De syv gruppene gjenspeiler en meget sammensatt og kompleks virkelighet på en rimelig måte, og bryter neppe med forhold som er kjente fra før.

SLEKT/VENNER-gruppa er stor, har lang ferie, og tilbringer stort sett ferien i Norge, mest utenfor egen landsdel. Inntektsnivået er relativt lavt, og mange pensjonister finnes i denne gruppa. Fra familiefase-inndelingen ser vi at enslige 45-66 og 66-79 år er godt representert.

SOL/BAD-gruppa er meget stor, og har relativt lang ferie. Gruppa skiller seg ut ved at en stor del av ferien tilbringes i utenlandet, særlig i Sør-Europa, og ved en stor andel pakketurer. Andelen med høy inntekt er forholdsvis stor, selv om mange student/elever finnes i gruppa, det er mange fra de yngste gruppene i familiefase-inndelingen, og gjennomsnittsalderen er lav.

BÅTFERIE gjelder en liten gruppe. Den lang ferie, og ferdes stort sett i hjemlige farvann bortsett fra en liten Norden-andel som



Figur 18
Gjennomsnittsalder i aktivitetsgruppene.

trolig gjelder Bohuslän-kysten. Andelen med lav inntekt er liten, og relativt mange funksjonærer på høyere nivå finnes i denne gruppa.

SKOG/FJELL-gruppa er også liten. Den skiller seg ut ved å ha noe kortere ferie, og ved at nesten ingen er i utlandet i ferien. Andelen midlere inntekter er stor, og også her finner vi mange funksjonærer på høyere nivå. Når det gjelder familiefaser var det gifte uten barn 45-66 og 67-79 år, og enslige forsørgere som hadde størst andel i denne ferieformen. Gjennomsnittsalderen er høy.

SEVERDIGHETER-gruppa er svært liten, og har en kort ferie med en meget stor utenlandsandel. Utenlandsreisene har en stor Nord-Europa andel, men fordeler seg over mange ulike land og områder. Andelen med pakketurer og med lave inntekter er store, og gjennomsnittsalderen er høy.

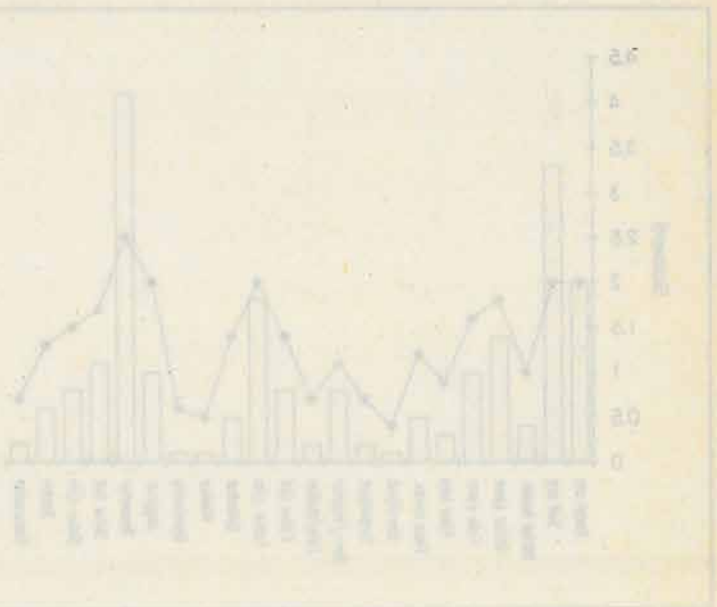
PASSIV FERIE er klart den største gruppa. Den har ikke særlig lang ferie, hvor ca. en tredel tilbringes i utlandet, særlig i Norden. Mange av dem som driver med jordbruk eller fiske finnes i denne gruppa, og småbarnsfamilier er også godt representert.

INTERESSEFERIE-gruppa er liten, og skiller seg ut med bare en ukes gjennomsnittlig ferielengde. Den har også stor utenlandsandel, som i hovedsak gjelder Norden, og har et visst innslag av pakketurer. Det er i denne gruppa vi finner den største andelen med lave inntekter. Fra familiefase-inndelingen ser vi at **både** andelen fra de yngste enslige-gruppene **og** fra eldre mennesker uten barn er stor.

Som vi skal komme tilbake til i diskusjonskapitlet, er det imidlertid stor overlappning mellom gruppene på alt som ikke direkte går på aktiviteter. Selv om vi finner endel ulikheter når det gjelder f.eks. sosiodemografiske forhold, er det derfor **ikke** disse ulikhetene som utgjør gruppene karakteristika, men forskjellene i deltakelse i de mange ferieaktivitetene.

Det som derfor er mest interessant i våre analyser, er påvisningen av hva som er store og små aktivitetsgrupper i det samlede norske feriemønsteret. Selv om det er trolig at QUICK CLUSTER-metoden overdriver forskjellene i gruppestørrelse, synes det klart at de største gruppene (SOL/BAD, SLEKT/VENNER og PASSIV FERIE) utgjøres av relativt rolige og avslappede ferieformer. De mer aktive formene er klart i mindretall (BÅTFERIE, SKOG/FJELL, SEVERDIGHETER og INTERESSEFERIE), og kan altså ikke sies å være typiske eller representative for hva folk flest bruker ferien til.

Både faktor- og klyngeanalysene er imidlertid svært avhengige av hvilke variable de bygger på. Siden ferieundersøkelsene i 1982 og 1986 i hovedsak stilte spørsmål om de samme aktivitetene og på samme måte, er det derfor sterkt ønskelig å få utført liknende analyser på andre typer materiale. En slik replikasjon, med utgangspunkt i data som er framkommet gjennom litt andre metoder og teknikker, vil kunne være en god kontroll på hva som er reelle funn og hva som kan være metode-artifakter. Det er derfor med stor interesse vi begynte arbeidet med data fra NINA-Lillehammers ferieundersøkelse fra 1989.



4 Syv nye faktorer - Fritidsaktiviteter -89

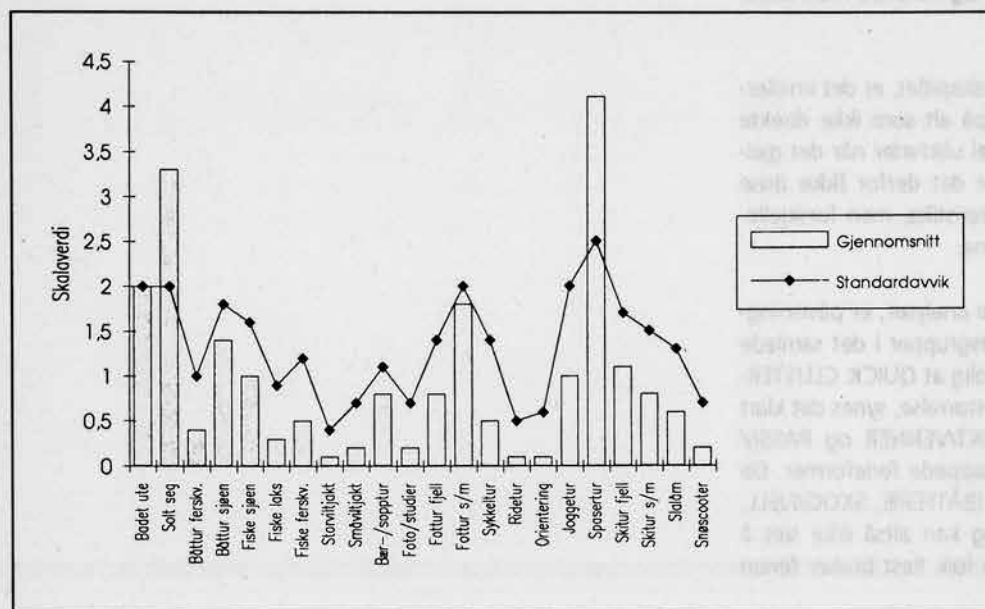
Høsten 1989 utførte Scanfact en fritidsundersøkelse for NINA-Lillehammer. Undersøkelsen ble utført ved hjelp av telefonintervju, og dekket et utvalg som var representativt for hele Norge. Netto utvalg var på 1003 personer, altså noe mindre enn det som Statistisk sentralbyrå hadde i sine undersøkelser. En nærmere omtale av metodospørsmål mv. finnes i Aas (1990), som også presenterer deler av resultatene som har med fritidsfiske å gjøre. I Teigland (1990) gjengis resultater fra undersøkelsen som gjelder båtlivet ved kysten.

Endel av spørsmålene var nye for denne undersøkelsen. Spørreskjemaet inneholdt imidlertid også spørsmål som var sammenlignbare med de som tidligere var brukt i Statistisk sentralbyrås undersøkelser i 1982 og 1986. Blant disse finner vi spørsmål om **hvor mange dager i løpet av det siste året** man har brukt på en rekke aktiviteter.

Spørsmålsstillingen er altså den samme som i SSBs undersøkelser m.h.t. skalering: Hvor mange dager har du brukt? Men i NINA-undersøkelsen spørres det om hele det siste året (1988), ikke bare om atferden i ferien. Vi bør altså vente høyere tall på de forskjellige aktivitetene enn det vi kjenner fra SSBs ferieundersøkelser.

Listen med aktiviteter er også litt forskjellig fra tidligere undersøkelser. Det ble spurt om i alt 22 aktiviteter, som følger:

1. Badet utendørs
2. Solt seg, tatt solbad
3. Vært på båttur på vassdrag el. innsjøer, dvs. i ferskvann
4. Vært på båttur/sjøen
5. Fisket i sjøen
6. Fisket i ferskvann etter laks, sjørørret
7. Fisket i ferskvann forøvrig
8. Jakte etter storvilt (elg, rein, rådyr ol.)
9. Jakte etter småvilt
10. Vært på bær-/soppstur
11. Vært på tur for å fotografere eller drive naturstudier av planter, dyreliv
12. Vært på fottur, fjell
13. Vært på fottur i skog og mark
14. Vært på sykkeltur i naturomgivelser
15. Vært på ridetur i naturomgivelser
16. Vært med på orienterings-/terrengløp
17. Vært på løpe-/joggetur i naturomgiv.
18. Vært på kortere spasertur nær hjemst.
19. Vært på skitur, fjell
20. Vært på skitur i skog og mark
21. Kjørt slalom
22. Kjørt snøscooter/beltebil



Figur 19

Snitt og standardavvik for aktivitetene 89. (Kvadratet viser snittet, linjene viser standardavviket).

Vi kjenner igjen mange av aktivitetene fra tidligere, som f.eks. bading, fiske og fotturer. Men det er flere som er nye, som f.eks. jakt, sykkeltur og bær-/sopptur. Siden denne undersøkelsen skulle dekke hele året, er også vinteraktivitetene skitur, slalom og snøscooter tatt med. Mange aktiviteter har også fått en annen form, som f.eks. den nye inndelingen i tre former for fiske. Det viktigste for våre formål er kanskje likevel at flere rolige, avslappede aktiviteter er falt bort (Hvile/avslapning, lesing, besøk slekt/venner, museer og severdigheter). Forskjellene fra ferieundersøkelsene må derfor vurderes som relativt omfattende. Selv om spørsmålene er stilt på samme måte som før, kan vi derfor ikke regne med at NINAs fritidsundersøkelse er fullt ut sammenlignbar med SSBs ferieundersøkelser.

Som man likevel kan vente, viser det seg at deltakelsen i fritidsundersøkelsens ulike aktiviteter er svært forskjellig. Også her kan det være grunn til å se på gjennomsnittsverdier og standardavvik, slik vi gjorde i **figur 8**. **Figur 19** viser dette.

Her er det særlig kortere spaserturer som skiller seg ut med høy gjennomsnittlig aktivitet. Men også solbad, bading og fottur i fjellet drives forholdsvis mye. Variasjonen (STD) er også forholdsvis stor, og viser at det er såvidt store ulikheter mellom respondentene at gjennomsnittet gir et ufullstendig bilde av deltakelsen i disse aktivitetene. Jakt, ridetur, orientering/terrengløp har derimot svært lave gjennomsnitt. Her er også standardavvikene små, og antyder at variasjonen rundt et punkt nær null er forholdsvis liten.

Vi har altså samme problem som med 1986-undersøkelsen, at vi ved å normalisere skårene vil stå i fare for å få en overdreven vektlegging av små forskjeller på de aktivitetene som har lavest gjennomsnittsverdier.

Vi ser i **figur 20** at også andelen som i det hele tatt har deltatt, er svært ulik for de forskjellige fritidsaktivitetene. Vi ser for det første at sol og bading er blant de vanligste aktivitetene også her. Men vi ser også at korte spaserturer, fottur i skog og mark og bær/soppturer kommer høyt på listen. Båtturer og fiske i sjøen er også forholdsvis vanlige. Vi kan også merke oss at over 30% av befolkningen har vært på skitur i fjellet eller i skog og mark, eller på fottur i fjellet. Mindre vanlige aktiviteter er bl.a. jakt, ridning og orientering/terrengløp. I hovedsak er det altså et bra samsvar mellom den andelen som har vært med på de ulike fritidsaktivitetene, og gjennomsnittstallene for deltakelse.

Vi kan også nevne at deltakelsen i aktivitetene er svært ulik innen forskjellige demografiske grupper, som det bl.a. framgår

av Aas (1990) og Teigland (1990). Dette er selvsagt ikke uventet, og det vil falle utenfor vår nåværende sammenheng å gjøre nærmere rede for disse forholdene.

Det vi derimot er opptatt av, er å se om vi ved hjelp av faktoranalyse kan finne noe klart **mønster** blant de 22 aktivitetsmålene fra fritidsundersøkelsen.

Faktoranalysen

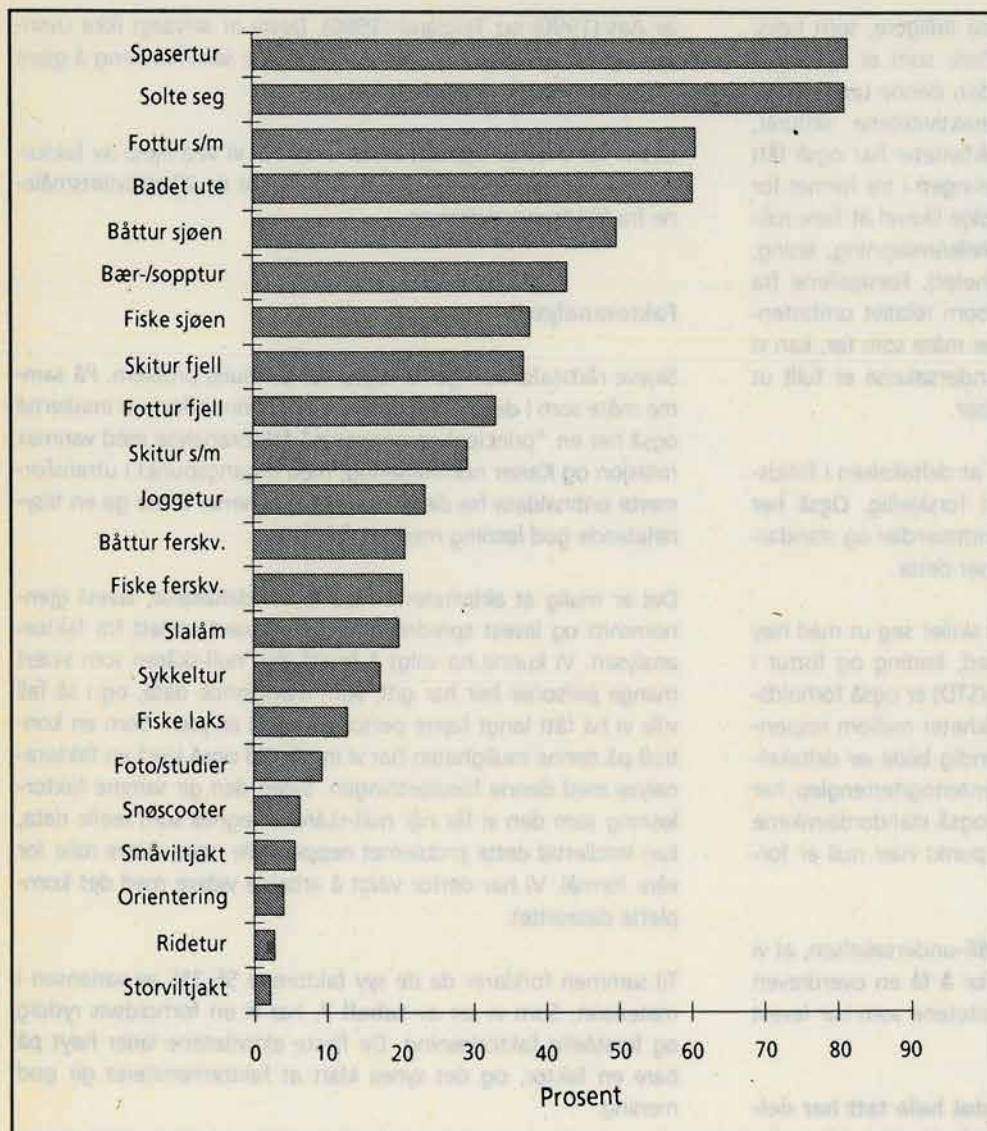
Skjeve rådatafordelinger er også her et mulig problem. På samme måte som i de tidligere analysene gjennomførte vi imidlertid også her en "principal components" faktoranalyse med varimax rotasjon og Kaiser normalisering, med utgangspunkt i uttransformerte ordinaldata fra de 22 aktivitetsmålene. Dette ga en tilsynelatende god løsning med syv faktorer.

Det er mulig at aktivitetene med lavest deltakelse, lavest gjennomsnitt og lavest spredning burde ha vært utelatt fra faktoranalysen. Vi kunne ha valgt å forstå den null-skåren som svært mange personer her har gitt, som manglende data, og i så fall ville vi ha fått langt færre personer med i analysen. Som en kontroll på denne muligheten har vi imidlertid også kjørt en faktoranalyse med denne forutsetningen. Siden den gir samme faktorløsning som den vi får når null-skårene regnes som reelle data, kan imidlertid dette problemet neppe spille noen større rolle for våre formål. Vi har derfor valgt å arbeide videre med det komplette datasettet.

Til sammen forklarer da de syv faktorene 55,2% av variansen i materialet. Som vi ser av **tabell 7**, har vi en forholdsvis ryddig og forståelig faktorløsning. De fleste aktivitetene lader høyt på bare en faktor, og det synes klart at faktormønsteret gir god mening.

Den første faktoren gjelder båt og fiske i ferskvann, og leder selvsagt tankene inn på INNLANDSFISKE. Bruk av snøscooter lader også forholdsvis høyt her, noe som kanskje ikke er helt overraskende. Vi kan også merke oss at selv om småviltjakt lader ganske høyt på denne faktoren, gjør derimot storviltjakt **ikke** det.

I den andre faktoren får vi samlet de tre mest avslappede formene for tur: Bær/sopptur, fottur i skog og mark, og spaseretur nær hjemstedet. Dessuten lader også sykkelturene ganske høyt på denne faktoren. ROLIG TUR kan derfor være et passende navn på denne gruppen med aktiviteter.



Figur 20

Deltakelse i fritidsaktiviteter 1989.

AKTIV TUR kan være en rimelig betegnelse på hva den tredje faktoren inneholder. Her er det særlig skiturer i fjellet og i skog og mark som lader høyt, men også fotturer i fjellet og slalåm også hører med i bildet. Som vi skal se, viser imidlertid de to siste aktivitetene også forholdsvis betydelige sammenhenger med andre faktorer. Trolig bør de derfor ikke tillegges for stor vekt i tolkningen av denne faktoren.

Den fjerde faktoren kjenner vi fra før. SOL/BAD er en "naturlig" kombinasjon av aktiviteter, og det synes rimelig å regne med at

dette er samme faktor som vi fant i ferieundersøkelsene. Her kan vi imidlertid også merke oss at aktiviteten slalåm lader forholdsvis høyt, og altså antyder at det **på årsbasis** er et visst sammenfall mellom SOL/BAD-aktiviteter og alpininteresse. Det er også verd å merke seg at dette er den faktoren hvor ridning lader høyest, selv om denne aktivitetens sammenhenger med faktorene 7 og 1 er nesten like høye.

Den femte faktoren synes å være nøyaktig den samme SJØ/FISKE-faktoren som vi fant i ferieundersøkelsen fra 1986. Også her

Tabell 7. Faktorladninger for hver aktivitet, 1989.

Aktivitets spørsmål	Faktor nr.						
	1	2	3	4	5	6	7
1 Badet ute	.04	-.06	.13	.76	.14	.15	.00
2 Solt seg	-.06	.15	.07	.69	.08	-.10	-.09
3 Båttur ferskvann	.65	.11	-.02	.32	-.18	.03	.02
4 Båttur sjøen	-.04	.03	.04	.21	.87	.05	.02
5 Fiske sjøen	.15	.07	-.01	.02	.89	.02	.08
6 Fiske laks, sjørørret	.70	.02	.17	-.12	.22	-.03	.07
7 Fiske ferskvann ellers	.70	.08	.14	.01	-.01	.10	.10
8 Storviltjakt	.00	-.06	.09	-.09	.00	.03	.76
9 Småviltjakt	.47	.00	.04	-.03	.19	.00	.56
10 Bær-/sopptur	.14	.60	.13	-.08	-.06	.16	-.05
11 Foto-/naturstudie-tur	.06	.29	-.05	-.07	.01	.46	-.16
12 Fottur fjell	.03	.49	.51	-.05	.05	-.01	.29
13 Fottur skog/mark	.04	.72	.22	.06	.10	.15	.09
14 Sykkeltur naturomg	.04	.38	-.05	.33	-.05	.16	-.06
15 Ridetur naturomg.	.24	.05	-.20	.28	.03	-.03	.26
16 Orienterings-/terrengløp	.01	.04	-.03	.00	.01	.79	.14
17 Løpe-/foggetur naturomg.	.03	.03	.30	.35	.09	.56	-.02
18 Spasertur nær hjemst.	-.08	.53	.08	.31	.17	-.17	-.10
19 Skitur fjell	.13	.19	.80	.07	.05	-.01	.04
20 Skitur skog/mark	.18	.28	.59	.10	-.04	.01	-.02
21 Slalåm	.09	-.37	.49	.40	-.01	.16	.08
22 Snøscooter/beltebil	.48	-.19	.37	-.21	.16	.02	-.32

er det båttur og fiske i sjøen som lader høyt, og vi gjenkjenner den intuitivt rimelige kombinasjonen.

Den sjettede faktoren lader høyest på orienterings-/terrengløp og på løpe-/foggetur, og kan vel få navnet LØP OG JOGG. Foto/naturstudier kommer også inn her, men siden denne aktiviteten også har en viss ladning på ROLIG TUR-faktoren, velger vi ikke å legge så stor vekt på denne.

JAKT er klart det som dekkes av faktor syv. Her er det bare små- og storviltjakt som lader særlig høyt. Vi vil imidlertid minne om at aktiviteten småviltjakt også lader høyt på INNLANDSFISKE-faktoren. Vår faktor JAKT kan derfor se ut til å ligge nærmere opp til storvilt- enn til småviltjakt. Her bør vi imidlertid huske på at begge jaktformer drives av meget få personer, og ikke drive tolkningen altfor langt.

I denne sammenhengen kan vi også merke oss at det her **ikke** er særlig stor forskjell på faktorenes forklaringsverdi. Kanskje er de

to siste faktorene litt mindre viktige enn de fem første, som vi ser av **tabell 8**. Det er imidlertid ikke store forskjeller i forklart varians.

Det bør her nevnes at faktoranalysen faktisk anviste **åtte** faktorer med egenverdi over 1.0. Vi vurderte derfor også en løsning med åtte faktorer, hvor den åttende faktoren såvidt kom over Kaiser's kriterium med en egenverdi på 1,02. I hovedsak viser denne løsningen de samme trekk som syv-faktor løsningen.

Den åttende faktoren viste seg imidlertid å lade høyt (0,79) bare på den ene aktiviteten ridning. Sykkeltur ville nok også ha blitt inkludert i faktoren, siden det er her denne aktiviteten lader høyest (0,43). Men siden sykkelstur også ladet forholdsvis høyt på ROLIG TUR (0,32), blir den åttende faktoren svært nær ved å være en ren ridning-faktor. Faktor åtte gir derfor lite informasjon ut over det som ligger i opprinnelige variabelen ridning. På grunn av dette, og siden data på denne variabelen dessuten

Tabell 8. Faktorenes egenverdier og prosent forklart varians.

Faktor:	Eigenverdi	% varians
1 Innlandsfiske	2,03	9,2
2 Rolig tur	1,97	9,0
3 Aktiv tur	1,91	8,7
4 Sol/bad	1,87	8,5
5 Sjøfiske	1,78	8,1
6 Løp og jogg	1,33	6,0
7 Jakt	1,25	5,7

gjelder svært få personer, valgte vi derfor å arbeide videre med bare syv faktorer.

Det samlede inntrykket av den valgte syv-faktorløsningen er mer tillitvekkende, da alle faktorene her gir en viss intuitiv mening. De fleste aktivitetene lader høyt bare på en faktor, og det er lett å se at hver faktor står for en gruppe aktiviteter som hører sammen på en rimelig måte. Hver faktor antyder derfor en type fritidsaktivitet med en viss indre konsistens.

For enkelte aktiviteters vedkommende ser vi imidlertid et noe annet bilde. Småviltjakt, fottur i fjellet, sykkeltur, ridetur, slalåm og snøscooter viser en viss sammenheng med mer enn en faktor, om enn i noe ulik grad. For disse aktivitetenes vedkommende må vi derfor regne med at de hører med i flere aktivitetsmønstre. Deltakelse på disse vil da heller ikke være særlig godt egnet til å avgjøre hvilket av de fem mønstrene en person ligger nærmest.

I forhold til faktorløsningene på ferieaktivitetene fra 1982 og 1986 finner vi både interessante sammenfall og interessante ulikheter. Vi har allerede merket oss at SOL/BAD- og SJØ/FISKE-faktorene synes å være de samme som vi fant i feriemønsteret. Det synes også å være et visst sammenfall mellom det vi her kaller ROLIG TUR og feriemønsteret PASSIV FERIE.

Forskjellene i forhold til feriemønsteret forøvrig, synes å kunne forklares ut fra at man i fritidsundersøkelsen har tatt utgangspunkt i et annet sett med aktiviteter. Den mest iøynefallende forskjellen er kanskje at den nye undersøkelsen også inkluderer endel vinteraktiviteter, noe som selvsagt var lite relevant for ferieundersøkelsens spørsmål om lengste sommerferie.

En annen viktig forskjell er at man ut fra interessen for friluftsliv **ikke** har stilt spørsmål om mange av de rolige, lavprofilerte aktivitetene det er mye av i ferien, som f.eks. hvile/avslapning, lesing, shopping, eller besøk på museer/severdigheter og til venner og kjente. Hvis man på dette grunnlaget får inntrykk av at fritidsmønsteret gjennomgående er mer "aktivt" enn det vi ser i ferien, er dette derfor en følge av de metodevalgene som er gjort, og det gjenspeiler ikke nødvendigvis noen realitetsforskjell.

At det også ut over dette viser seg å være forskjeller mellom ferie- og fritidsmønstrene er ikke uventet. Det er selvsagt både mulig og sannsynlig at man bruker i det minste noe av ferien til andre ting enn det man gjør ellers i året. Men det er også mulig at det på noen punkter finnes gjennomgående motiver eller interesser som fører til at man bruker mye av ferietiden på samme måte som man bruker fritiden ellers i året.

Det vil falle utenfor vår nåværende sammenheng å gå videre med disse spørsmålene, og vi kan bare peke på at det synes å være et meget interessant utgangspunkt for videre arbeid. Men kanskje kan en ny klyngeanalyse gi oss noen indikasjoner på dette? I så fall synes faktormønsteret i fritidsundersøkelsen å være et både klart og forståelig utgangspunkt for en slik analyse.

Klyngeanalysen

Vi forsøkte å gjøre denne analysen mest mulig sammenlignbar med klyngeanalysen av ferieundersøkelsen fra 1986. Også her fant vi det derfor mest korrekt å bruke QUICK CLUSTER uten å transformere råskårene.

Men siden vi gjennomgående bør forvente høyere aktivitetsskåre på årsbasis enn for bare ferien, ville det være rimelig å forsøke noe høyere initialskåre her. Vi ser dessuten av tabell 7 at vi i det nye materialet har endel negative faktorladninger, hvor enkelte er av en viss størrelse. Det kan derfor være rimelig å markere en viss forskjell mellom de svakt positive og de negative faktorladningene.

Vi har valgt å gjøre dette ved å bruke initialskåre 0 for de negative ladningene. Forøvrig bruker vi samme inndeling som i tabell 5, men lar hver klasse få en tallverdi høyere slik at den høyeste initialskåren blir 4. Vi får på denne måten både større maksimalverdi og større spredning på initialverdiene, som det vil gå fram av **tabell 9**.

Tabell 9. Aktivitetenes faktorladninger og initialverdier for klyngesentre.

Faktorladning(r) Valgt skåre

$r < 0,0$	0,0
$0,0 < r < 0,25$	1,0
$0,25 < r < 0,50$	2,0
$r > 0,75$	3,0

Initielle og endelige klyngesentre er angitt i **tabell 10**. Som i den forrige klyngeanalyse, ser vi også her at de endelige klyngesentrene avviker litt fra våre initialverdier. I dette tilfellet er det 14 av 154 verdier (9%) som er endret mer enn 1,5 stan-

dardpoeng, og som altså antyder at klyngeløsningen kan være noe annerledes enn antatt. Som i forrige klyngeanalyse ser det imidlertid ut til at selve hovedmønsteret er forholdsvis intakt.

For INNLANDSFISKE-klyngen ser vi at bare **en** endring er over 1,5 på skalaen, som viser at tiden brukt på laks/sjørret-fiske er noe mindre enn antatt. Også båtturn/ferskvann-skalaen viser forøvrig noe mindre utslag enn ventet. Likevel er det for denne gruppen **fortsatt** de forventede aktivitetene som har høyest verdi; det er båtturn/ferskvann og de to formene for ferskvannsfiske som er deres typiske aktiviteter.

For ROLIG TUR ser vi flere endringer i forhold til våre forslag til klyngesentre. Gruppen går enda mer på korte spasereturer enn ventet, og soler seg dessuten en god del. Mengden soppturer er klart mindre enn forventet, men aktiviteten er fortsatt blant gruppens høyeste. Vi ser dessuten at tiden brukt på foto/natur-

Tabell 10. Endelige og initielle klyngesentre

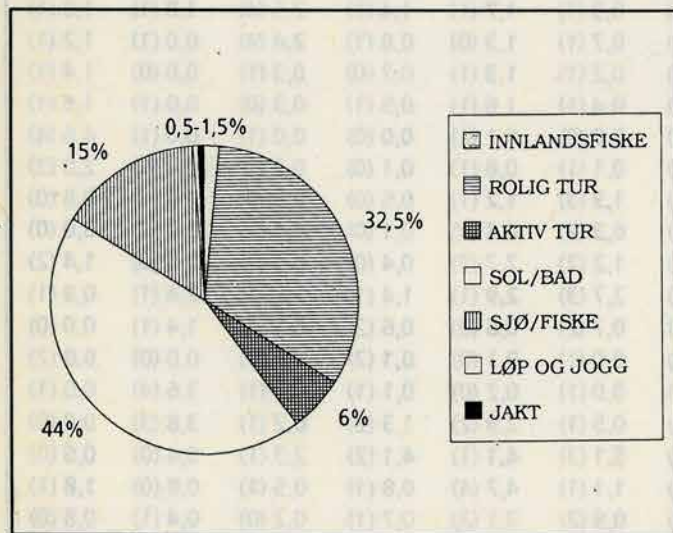
Akt. Nr.	KLYNGE NR.						
	1	2	3	4	5	6	7
1	0,4 (1)	0,8 (0)	2,6 (1)	3,2 (4)	0,8 (1)	1,0 (1)	1,4 (1)
2	0,7 (0)	2,6 (1)	3,6 (1)	4,4 (3)	1,6 (1)	0,8 (0)	1,2 (0)
3	1,6 (3)	0,3 (1)	0,9 (0)	0,5 (2)	0,1 (0)	0,0 (1)	0,4 (1)
4	0,3 (0)	0,9 (1)	1,7 (1)	1,4 (1)	2,5 (4)	1,8 (1)	1,0 (1)
5	0,6 (1)	0,7 (1)	1,3 (0)	0,8 (1)	2,4 (4)	0,0 (1)	1,2 (1)
6	1,1 (3)	0,2 (1)	1,3 (1)	0,2 (0)	0,3 (1)	0,0 (0)	1,4 (1)
7	2,6 (3)	0,4 (1)	1,6 (1)	0,5 (1)	0,3 (0)	0,0 (1)	1,6 (1)
8	0,0 (1)	0,0 (0)	0,1 (1)	0,0 (0)	0,0 (1)	0,0 (1)	4,6 (4)
9	0,6 (2)	0,1 (1)	0,8 (1)	0,1 (0)	0,2 (1)	0,0 (1)	2,0 (3)
10	1,0 (1)	1,3 (3)	1,2 (1)	0,5 (0)	0,3 (0)	1,0 (1)	0,8 (0)
11	0,0 (1)	0,3 (2)	0,3 (0)	0,1 (0)	0,1 (1)	1,0 (2)	0,0 (0)
12	0,5 (1)	1,2 (2)	2,7 (3)	0,4 (0)	0,3 (1)	0,0 (0)	1,4 (2)
13	0,4 (1)	2,7 (3)	2,9 (1)	1,4 (1)	1,0 (1)	3,4 (1)	0,8 (1)
14	0,1 (1)	0,7 (2)	0,6 (0)	0,6 (2)	0,1 (0)	1,4 (1)	0,0 (0)
15	0,2 (1)	0,0 (1)	0,1 (0)	0,1 (2)	0,1 (1)	0,0 (0)	0,0 (2)
16	0,0 (1)	0,0 (1)	0,2 (0)	0,1 (1)	0,0 (1)	3,6 (4)	0,0 (1)
17	0,2 (1)	0,5 (1)	2,9 (2)	1,3 (2)	0,2 (1)	3,8 (3)	0,0 (0)
18	1,1 (0)	5,1 (3)	4,1 (1)	4,1 (2)	2,3 (1)	0,4 (0)	0,6 (0)
19	0,8 (1)	1,1 (1)	4,7 (4)	0,8 (1)	0,5 (1)	0,8 (0)	1,8 (1)
20	0,3 (1)	0,9 (2)	3,1 (3)	0,7 (1)	0,2 (0)	0,4 (1)	0,8 (0)
21	0,9 (2)	0,0 (0)	1,1 (2)	0,1 (0)	0,2 (1)	0,0 (1)	0,2 (0)
22	0,9 (2)	0,0 (0)	1,1 (2)	0,1 (0)	0,2 (1)	0,0 (1)	0,2 (0)

studier er uventet lav, men ser heller ikke dette som noe brudd med det som skulle være karakteristisk for denne gruppen.

For AKTIV TUR-gruppens vedkommende finner vi imidlertid mer interessante endringer. Her viser det seg at både sol og bading, fottur i skog og mark og særlig korte spaserturer får høye verdier, og at denne gruppen derfor blir klart forskjellig fra det faktorløsningen skulle tilsi. Det mønsteret vi her ser, er nær ved å være et **generelt** aktivt mønster, med høy deltakelse i mange vanlige utendørsaktiviteter. Den gruppen personer som karakteriseres ved høy deltakelse på skiturer og fjellturer, kjennetegnes altså også ved mye sol/bading og ved turer i skog og mark og i nærheten av hjemstedet. Selv om vi altså utvider gruppens handlingsreportar forholdsvis mye, synes likevel AKTIV TUR å være et passende navn.

Også SOL/BAD-mønsteret holder stand. At gruppen har mindre rideturer enn ventet, kan vi ikke legge særlig vekt på, siden det totalt sett er svært lite av denne aktiviteten. Det omvendte synes å gjelde den store mengden korte spaserturer. Siden dette gjennomgående er en vanlig aktivitet, kan en høy verdi her ikke forstås som noen vesentlig endring av det som er typisk for denne gruppen.

For SJØ/FISKE ser vi at mengden sjøfiske er noe mindre enn ventet. Den er imidlertid fortsatt blant de to høyeste og viktigste skårene for gruppen, og forskjellen endrer altså ikke gruppens egenart.



Figur 21
Utvalgets fordeling på syv aktivitetsgrupper.

LØP/JOGG-gruppen viser betydelig flere fotturer i skog og mark enn ventet, og er faktisk den gruppen som har høyest gjennomsnittsdeltakelse her. Dette synes imidlertid å ha en rimelig sammenheng både med orienterings-/terrengløp og med løpe-/joggetur i naturomgivelser. Og siden det fortsatt er på løp og jogg-aktivitetene at gruppen skiller seg mest fra de andre, synes det klart at det typiske for gruppen heller ikke her er endret.

Det samme gjelder JAKT-gruppen, som fortsatt ligger høyest på stor- og småviltjakt. Heller ikke her er det rimelig å legge noen vekt på at mengden rideturer er lav, siden dette jo er en meget sjelden aktivitet. Også her synes det derfor klart at det typiske ved faktorløsningen i **hovedsak** er bevart i den klyngeløsningen vi har fått.

Samlet har vi derfor fått syv persongrupper, som i vesentlig grad har de samme kjennetegn som de syv faktorene vi fikk ved faktoranalyse av aktivitetsskalaene fra fritidsundersøkelsen. Faktor- og klyngeløsningen har imidlertid også endel ulikheter, bl.a. fordi vår måte å estimere klyngesentre på, ikke tok hensyn til de høyst ulike gjennomsnittsverdiene vi har på aktivitetsskalaene. Det er derfor all grunn til å bruke denne klyngeteknikken som en heuristisk, eksplorerende metode, og ikke forstå den som noen stringent hypotesetesting eller bevisførsel.

Klyngene antyder imidlertid aktivitetsmønstre som umiddelbart virker rimelige, og det er lett å tenke seg eksempler på personer som vil passe godt inn i den ene eller den andre klyngen. Selv om ingen vil påstå at disse mønstrene er kjent eller dokumentert i norsk faglitteratur tidligere, bryter de ikke med det vi kjenner til av faktiske forhold. Og dette er ganske viktig når vi har såvidt stor risiko for metode-artifacts som disse forholdsvis avanserte analysemetodene kan gi.

Men selv med alle nødvendige forbehold, kan det selvsagt være av en viss interesse å se på det relative størrelsesforholdet også i denne klyngeløsningen. På dette punktet kan kanskje resultatet være noe overraskende, som det går fram av **figur 21**.

Det er klart at fire store aktivitetsgrupper inneholder de fleste personene i friluftslivsundersøkelsen. Gruppene ROLIG TUR, AKTIV TUR, SOL/BAD og SJØ/FISKE utgjør til sammen 94,5%, og dekker altså det aller meste av materialet. For LØP OG JOGG og JAKT finner vi at de har bare 0,5% hver, mens INNLANDSFISKE dekker 1,5%. Det er altså **betydelige** forskjeller i gruppestørrelse mellom de ulike aktivitetsmønstrene.

Vi finner det forøvrig iøynefallende at også i dette materialet er det de forholdsvis "lavprofilerte" mønstrene som er vanlige. På

samme måte som i ferieundersøkelsen finner vi at **relativt rolige og avslappede aktiviteter dominerer bildet**, siden de to største gruppene, ROLIG TUR og SOL/BAD, til sammen dekker 76,5% av materialet. Selv med en kritisk forståelse av at QUICK CLUSTER kanskje overdriver størrelsesforskjellene, må vi regne med at dette er et funn som er klart nok til å være uavhengig av analysemetoder.

Rekkefølgen mellom de mer aktive mønstrene synes ikke å henge så klart sammen med mengden fysisk aktivitet. SJØ/FISKE, INNLANDSFISKE og JAKT kan kanskje skjønsmessig forventes å ligge i en slags mellomposisjon, mens AKTIV TUR og LØP/JOGG blir de mest aktive. **Innen** de aktive mønstrene synes det i så fall ikke å være noe klart samsvar mellom gruppestørrelse og hvert mønsters mengde med fysisk aktivitet.

Selv om de minste gruppene blir små i denne sammenstillingen, bør det understrekes at de likevel representerer et betydelig antall personer. Fritidsundersøkelsen dekker et landsrepresentativt utvalg av nordmenn over 15 år. Om vi tar utgangspunkt i Statistisk Årbok 1990 (Statistisk sentralbyrå 1990), så viser denne at det i 1988 var ca. 3.350.000 nordmenn over 15 år i alt. En halv prosent av dette utgjør ca. 16.750 personer, og er altså ikke noen liten gruppe i absolutte tall. Selv de minste gruppene i vår inndeling (LØP OG JOGG og JAKT) kan derfor være store nok til å fortjene noe oppmerksomhet både fra forskning, forvaltning og næringsliv.

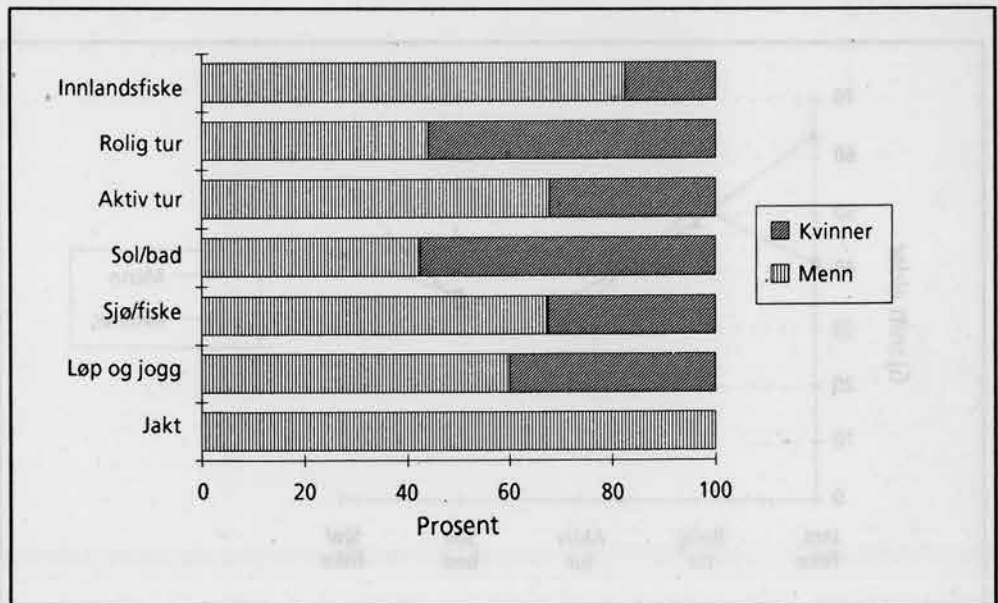
Også her kan det være av interesse med en foreløpig undersøkelse av hvilke sammenhenger klyngeinndelingen har med andre sentrale variable fra materialet. På samme måte som ved klyngeanalysen av den siste ferieundersøkelsen, kan dette gi oss informasjon om hvilken nytteverdi klyngemønsteret kan ha for videre forskning og for anvendte interesser.

Forskjeller mellom aktivitetsgruppene

Siden særlig to av gruppene er meget små, er det klare begrensninger på hvilke sammenligninger mellom gruppene vi kan gjøre på en tilfredsstillende måte. Både LØP OG JOGG- og JAKT-gruppene har bare fem personer i vårt materiale, og ingen konklusjoner som berører disse gruppene kan derfor trekkes med noen akseptabel sikkerhet. Det som følger, må derfor ses som en foreløpig eksplorering, og ikke som statistisk holdbare påstander.

Som vi jo vil vente, er gruppene signifikant forskjellige på alle aktivitetsskalaer. Siden dette ikke gir noen ny informasjon ut over det klyngeløsningen har gitt, vil dette ikke bli drøftet videre. Men det er mange andre forskjeller mellom gruppene, som ikke er noen nødvendig følge av klyngeprosedyren.

Figur 22 viser at det er betydelige kjønnsforskjeller mellom gruppene. Vi bør ikke legge noen vekt på at det er 100% menn blant jegerne, men kan likevel merke oss at en slik mannsdominans neppe er i strid med de faktiske forhold i denne gruppa.



Figur 22
Kjønnsfordelingen i syv aktivitetsgrupper.

Overvekten av menn blant både innlands- og sjøfiskerne virker også skjønsmessig rimelig, mens det kanskje er noe mer overraskende å finne samme tendens i AKTIV TUR-gruppa.

De to største gruppene, ROLIG TUR og SOL/BAD, har imidlertid flest kvinner. Det synes derfor klart at vi har en kvinneovervekt i de rolige, store aktivitetsgruppene, og en mannsovervekt i de mer aktive gruppene. Forskjellen er statistisk signifikant (Chikvadrat = 53,06; D.F. = 6; $p < 0,0001$).

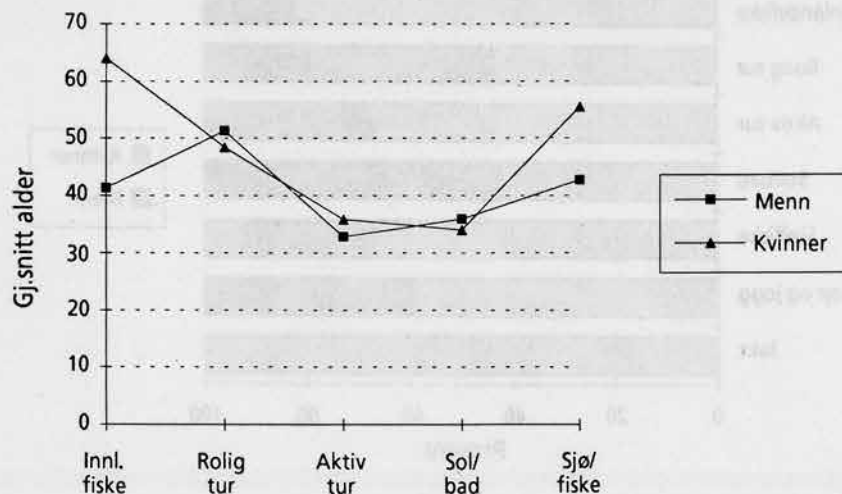
Når det gjelder aldersfordelingen i gruppene, viser en to-veis variansanalyse et interessant forhold. I analysen er da klyngene

“Løp og jogg” og “Jakt” utelatt, da de som tidligere nevnt er svært små. Som vi ser av **tabell 11**, viser det signifikante utfallet på faktoren klynger at det er en generell aldersforskjell mellom gruppene. Tabellen viser også at det ikke er noen generell aldersforskjell mellom menn og kvinner i utvalget, idet faktoren kjønn ikke gir noe signifikant utslag.

Det som imidlertid er verd å merke seg, er den signifikante interaksjonseffekten mellom faktorene kjønn og klynge, som betyr at aldersfordelingen i gruppene er forskjellig for de to kjønn. En slik interaksjonseffekt kan være vanskelig å tolke, men i **figur 23** ser vi at resultatet gir god mening.

Tabell 11. Variansanalyse av alder mot klyngeinndeling og kjønn.

Varianskilde	Sum of squares	DF	Mean sq.	F	Fs sign.nivå.
Hovedeffekter	49472,295	5	9894,459	38,793	0,000
Kjønn	30,870	1	30,870	0,121	0,728
Klynger	49460,725	4	12365,181	48,480	0,000
Interaksjoner	7814,688	4	1953,672	7,660	0,000
Kjønn og klynger	7814,688	4	1953,672	7,660	0,000
Forklart	57286,983	9	6365,220	24,956	0,000
Residual	250212,114	981	255,058		
Totalt	307499,098	990	310,605		



Figur 23
Aldersfordeling i klyngene, delt på kjønn.

Vi ser for det første at klyngene AKTIV TUR OG SOL/BAD har lavest gjennomsnittsalder, og at gjennomsnittsalderen er forholdsvis lik for menn og kvinner i ROLIG TUR, AKTIV TUR og SOL/BAD. Dette samsvarer med en signifikant aldersforskjell mellom klyngene, og med at vi **ikke** finner noen slik forskjell mellom kjønnene.

Det er imidlertid klare kjønnsforskjeller i gjennomsnittsalder i de to gruppene som har med fiske å gjøre, og det er dette som utgjør den signifikante interaksjonseffekten. Mens gjennomsnittsalderen for menn i begge disse gruppene ikke er særlig mye over 40 år, er kvinnes gjennomsnittsalder betydelig høyere. Da det er svært få kvinner i INNLANDSFISKE-klyngen, bør vi imidlertid ikke legge særlig vekt på denne delen av bildet. Men for SJØ/FISKEs vedkommende er det likevel klart at den mannlige gjennomsnittsalderen er lavere enn den kvinnelige.

At aldersfordelingen er noe ulik i gruppene, er trolig også noe av det som ligger bak en annen gruppeforskjell. Som **figur 24** viser, har de syv aktivitetsklyngene noe ulik andel av personer som bor hjemme hos egne foreldre. Andelen hjemmeboere er høy i de to gruppene som hadde lavest gjennomsnittsalder. Men den er også høy i INNLANDSFISKE-klyngen. Også denne forskjellen mellom gruppene er statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 44,61; D.F. = 6; $p < 0,0001$).

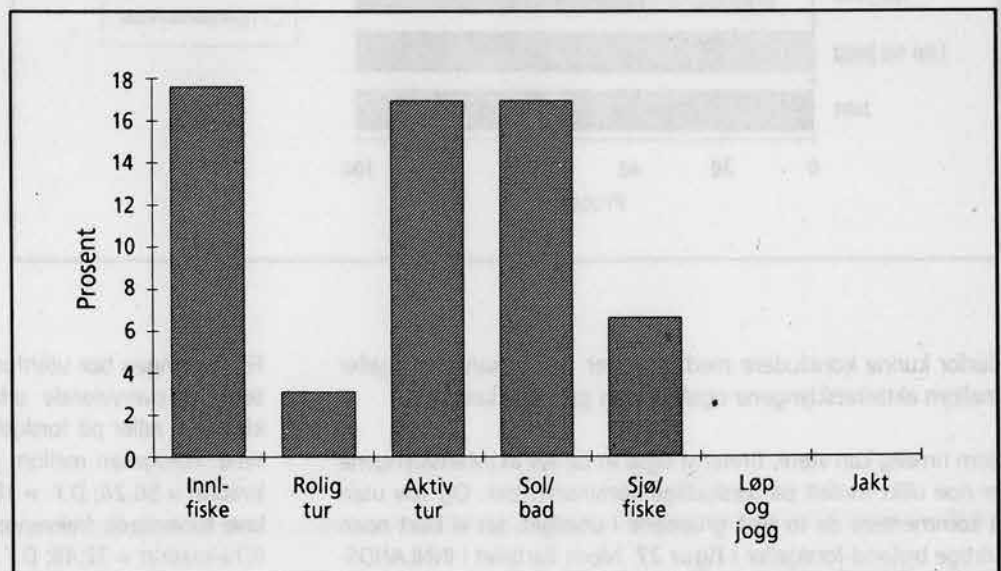
Også når det gjelder utdanningsnivået, viser aktivitetsklyngene interessante ulikheter, som vi ser av **figur 25**. Vi legger fortsatt ikke vekt på de to små gruppene, men ser likevel at AKTIV TUR-

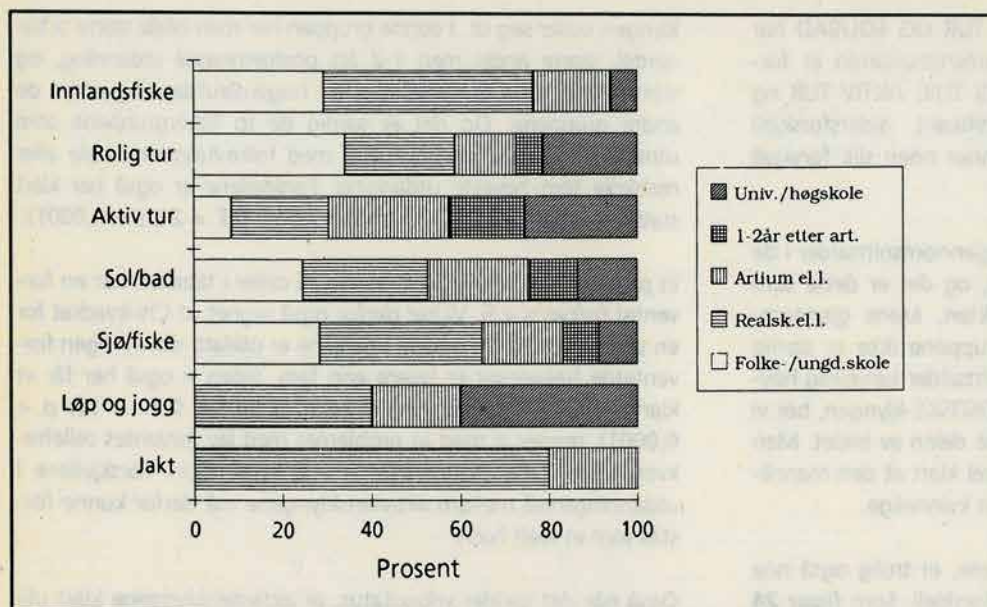
klyngen skiller seg ut. I denne gruppen har man både større andel med 1-2 års postgymnasial utdanning, og større andel med universitets- eller høyskoleutdanning enn i de andre gruppene. Og det er særlig de to fiskergruppene som utmerker seg med store andeler med folke-/ungdomsskole eller realskole som høyeste utdanning. Forskjellene er også her klart statistisk signifikante (Chi-kvadrat = 70,03; D.F. = 24; $p < 0,0001$).

Et problem her imidlertid at 15 av 35 celler i tabellen har en forventet frekvens < 5 . Vi har derfor også regnet ut Chi-kvadrat for en tabell hvor de tre minste klyngene er utelatt, slik at ingen forventede frekvenser er lavere enn fem. Siden vi også her får et klart signifikant utslag (Chi-kvadrat = 53,59; D.F. = 12; $p < 0,0001$), regner vi med at problemet med lav forventet cellefrekvens ikke spiller noen rolle for vår konklusjon. Forskjellene i utdanningsnivå mellom aktivitetsklyngene må derfor kunne forstås som et reelt funn.

Også når det gjelder yrkesstatus, er aktivitetsklyngene klart ulike, som vi ser i **figur 26**. Vi bør vel også her se bort fra de to små gruppene, og ser da straks et mønster som ligner endel på det vi fant for utdanningsnivå. AKTIV TUR-klyngen har klart de største andelen yrkesaktive og studenter/elever, men ingen pensjonister. De to fiske-gruppene og ROLIG TUR-gruppen har store pensjonistandeler, og den største andelen hjemmeværende finnes i klyngene for SOL/BAD og for ROLIG TUR. Forskjellen mellom gruppene er statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 117,89; D.F. = 24; $p < 0,0001$), også om vi ser bort fra de tre minste gruppene (Chi-kvadrat = 105,81; D.F. = 12; $p < 0,0001$). Vi må

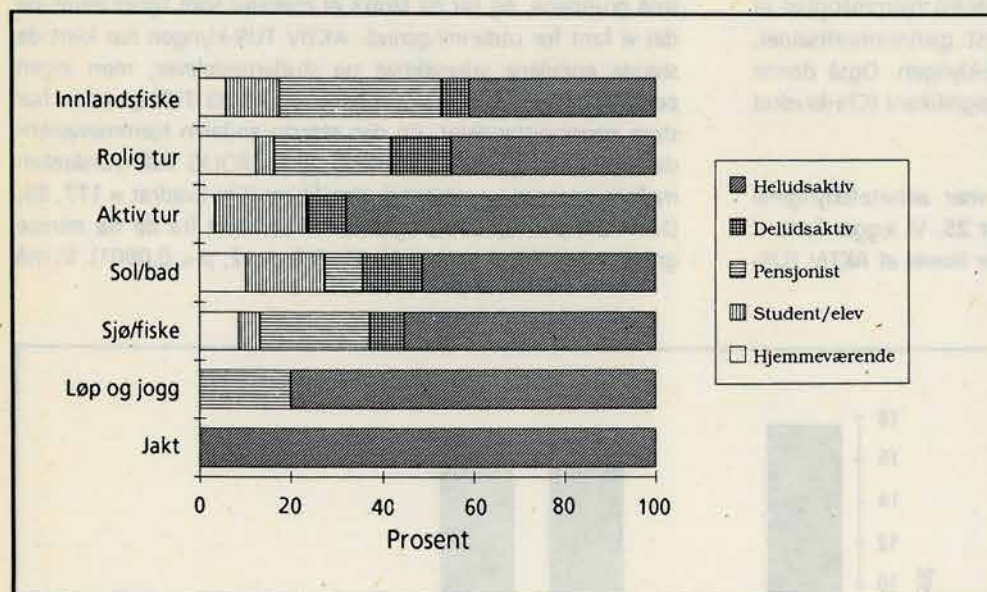
Figur 24
Andel i syv grupper som bor hos foreldre.





Figur 25

Utdanningsnivå i syv aktivitetsgrupper.



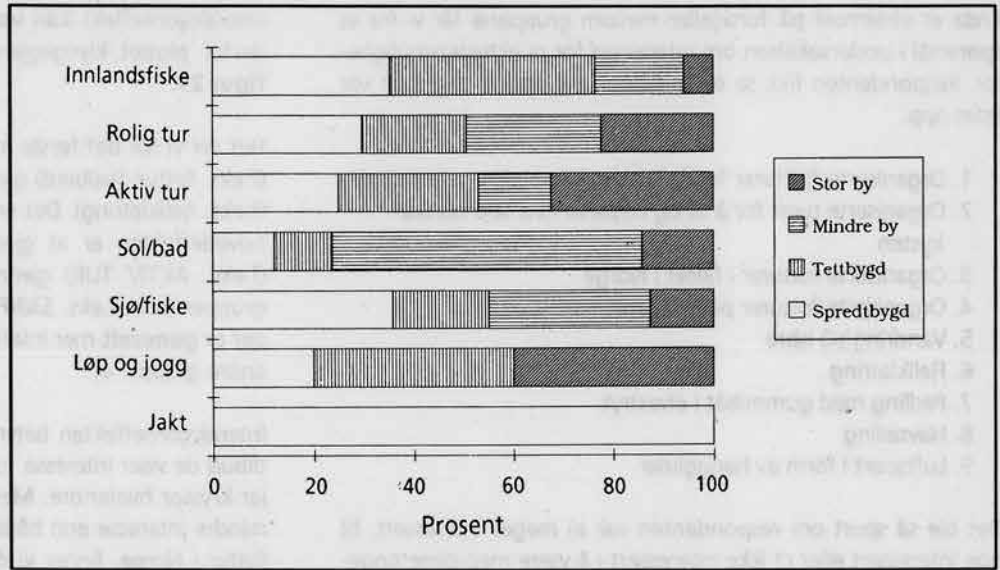
Figur 26

Yrkesstatus i syv aktivitetsklynger.

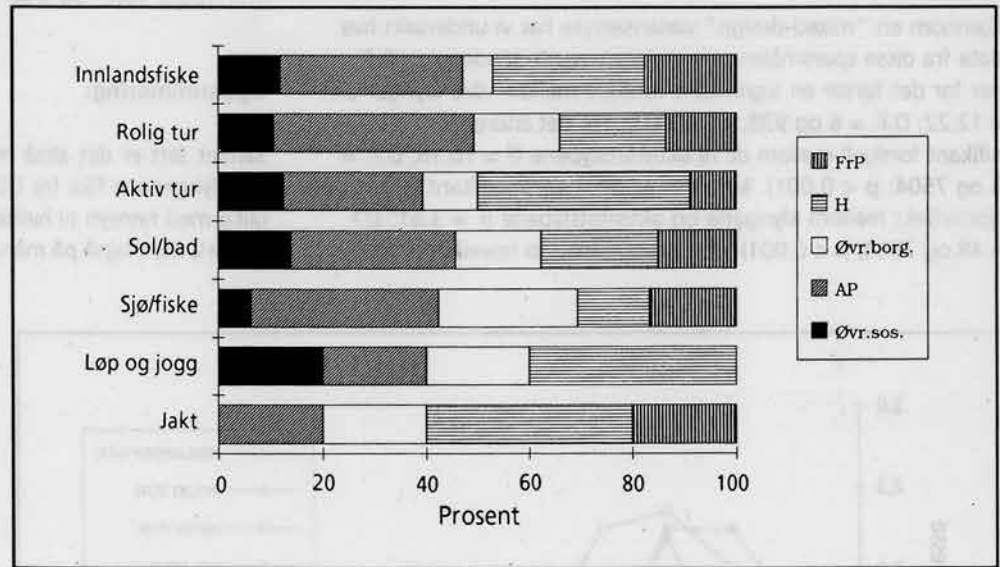
derfor kunne konkludere med at det er interessante forskjeller mellom aktivitetsklyngene også når det gjelder yrkesstatus.

Som rimelig kan være, finner vi også at de syv aktivitetsklyngene er noe ulikt fordelt på forskjellige kommunetyper. Og selv uten å kommentere de to små gruppene i utvalget, ser vi klart noen viktige by/land-forskjeller i **figur 27**. Mens flertallet i INNLANDS-

FISKE-klyngen bor utenfor by, er det klart at SOL/BAD representerer et overveiende urbant aktivitetsmønster, og de øvrige klyngene faller på forskjellige måter mellom disse to ytterpunktene. Forskjellen mellom gruppene er statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 56,24; D.F. = 18; $p < 0,0001$), også om vi for å unngå lave forventede frekvenser ser bort fra de tre minste gruppene (Chi-kvadrat = 32,48; D.F. = 9; $p = 0,0002$).



Figur 27
 Aktivitetsgruppenes fordeling på kommunetyper.



Figur 28
 Klyngenes fordeling på politiske partier.

Ser vi på fordelingen av politiske sympatier i **figur 28**, er også klyngene våre noe ulike. Om vi igjen ser bort fra de to små gruppene, ser vi for det første at **AKTIV TUR** har den minste andelen FrP-velgere, mens de to fiskergruppene har den største. Likevel er andelen Høyrevelgere klart størst i **AKTIV TUR**-gruppen. I **SJØ/FISKE**-klyngen er Øvrige borgerlige partier godt representert, men ikke i **INNLANDSFISKE**-klyngen. Det kan kanskje også være verd å merke seg at Øvrige sosialistiske partier har en uvanlig lav andel av **SJØ/FISKE**-gruppen.

Den politiske ulikheten mellom klyngene er statistisk signifikant (Chi-kvadrat = 39,75; D.F. = 24; p = 0,0227). Og gruppeforskjellene trer faktisk enda klarere fram om vi utelater de tre minste klyngene (Chi-kvadrat = 34,04; D.F. = 12; p = 0,0007). Det synes derfor ikke å være noen tvil om at det også er politiske ulikheter mellom aktivitetsgruppene våre. Likevel bør vi merke oss at alle politiske grupperinger har en viss representasjon i **alle** aktivitetsklyngene, slik at det klart er politiske gradforskjeller vi har med å gjøre.

Enda et eksempel på forskjeller mellom gruppene får vi fra et spørsmål i undersøkelsen om interessen for ni aktivitetstilbud. Respondenten fikk se et kort hvor følgende muligheter var listet opp:

1. Organiserte fjellturer for å se og oppleve elg i naturmiljøet
2. Organiserte turer for å se og oppleve hval ved norskekysten
3. Organiserte fotturer i fjellet i Norge
4. Organiserte fotturer på Svalbard
5. Vandring på isbre
6. Fjellklatring
7. Padling med gummibåt i elvestryk
8. Havseiling
9. Luftsport i form av hangglider

Det ble så spurt om respondenten var a) meget interessert, b) noe interessert eller c) ikke interessert i å være med disse tingene.

Gjennom en "mixed-design" variansanalyse har vi undersøkt hva data fra disse spørsmålene gir av interessante tendenser. Vi finner for det første en signifikant forskjell mellom våre klynger ($F = 12,22$; D.F. = 6 og 938; $p < 0,001$). For det andre får vi en signifikant forskjell mellom de ni aktivitetstypene ($F = 10,16$; D.F. = 8 og 7504; $p < 0,001$). Men det er også en signifikant interaksjonseffekt mellom klyngene og aktivitetstypene ($F = 3,61$; D.F. = 48 og 7504; $p < 0,001$). Dette bildet med to hovedeffekter og

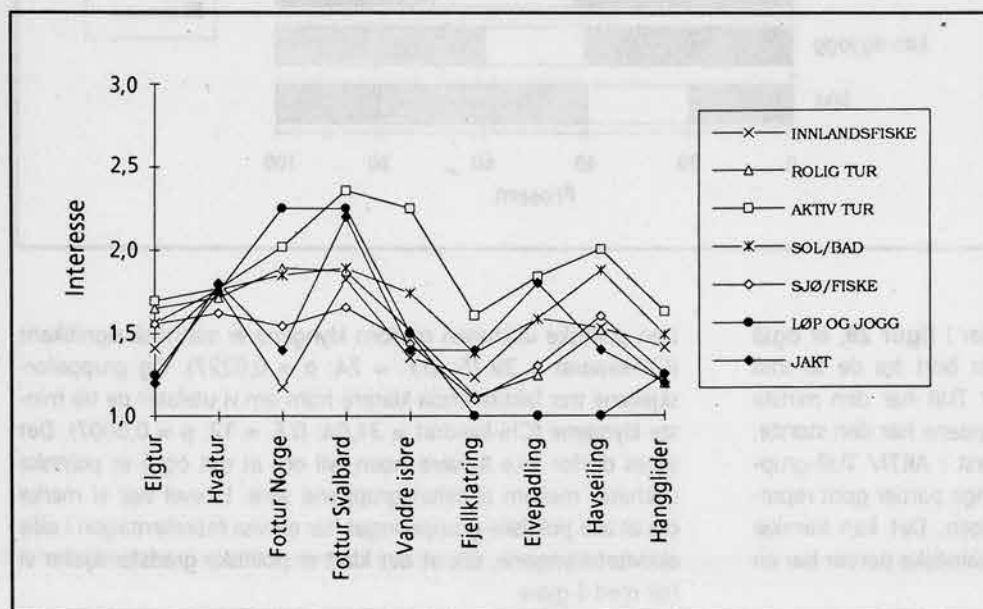
interaksjonseffekt kan være vanskelig å tolke riktig, og vi har derfor plottet klyngegjennomsnittene for hver aktivitetstype i figur 29.

Her ser vi for det første at gjennomsnittene for noen aktiviteter (f.eks. fottur Svalbard) gjennomgående ligger høyere enn andre (f.eks. fjellklatring). Det er den første hovedeffekten. Den andre hovedeffekten er at gjennomsnittene fra noen av gruppene (f.eks. AKTIV TUR) gjennomgående ligger høyere enn andre grupper (som f.eks. SJØ/FISKE). Den betyr altså at enkelte grupper er **generelt** mer interesserte i tilbud av dette slaget enn hva andre grupper er.

Interaksjonseffekten betyr at gruppene ikke er enige om hvilke tilbud de viser interesse for, og vises i figuren ved at mange linjer krysser hverandre. Mens f.eks. INNLANDSFISKE-gruppa viser mindre interesse enn både ROLIG TUR- og SJØ/FISKE-gruppene for fottur i Norge, finner vi det motsatte forholdet når det gjelder elvepadling. Her er det INNLANDSFISKE-gruppa mer interessert enn ROLIG TUR- og SJØ/FISKE-gruppene.

Oppsummering:

Samlet sett er det altså mange forskjeller mellom de syv aktivitetstilbudene vi fikk fra QUICK CLUSTER. Gruppene er ikke bare ulike med hensyn til hvilke aktiviteter de har brukt tid på i løpet av året, men også på mange andre måter.



Figur 29
Klyngenes interesse for ni muligheter.

INNLANDSFISKE-gruppa er liten. Den er dominert av menn med 40 års gjennomsnittsalder, mens gjennomsnittsalderen på de få kvinnene i gruppa er mye høyere. Forholdsvis mange bor hjemme hos foreldrene, og meget få har postgymnasial utdanning. Pensjonistandelene er høyest i denne gruppa, andelen heltidsarbeidende er lav, og det er få hjemmeværende. Meget få bor i by, og andelen FrP-velgere er forholdsvis stor. Gruppa er relativt uinteressert i de ni aktivitetsmulighetene som ble undersøkt, og den vil i hvert fall ikke være med på fottur i Norge.

ROLIG TUR-gruppa er meget stor. Den har et lite kvinneflertall, og gjennomsnittsalderen er på nesten 50 år. De fleste har egen husholdning, og utdanningsnivået kan karakteriseres som middels. Gruppa har forholdsvis mange pensjonister, hjemmeværende og deltidsarbeidende, mens andelen er lave både for student/elev og for heltidsarbeidende. Andelen Ap-velgere er størst i denne gruppa. Heller ikke denne gruppa er ikke særlig interessert i de ni aktivitetsmulighetene, men noen vil trolig kunne bli med på elgsafari, fottur i Norge eller på Svalbard.

AKTIV TUR-gruppa er den største av de små gruppene (ca. 6%), og har et klart flertall av menn. Vi finner her den laveste gjennomsnittsalderen blant gruppene, og mange bor hos fortsatt hjemme hos foreldrene. Denne gruppen har klart det høyeste utdanningsnivået, og skiller seg også ut med store andeler studenter/elever og heltids yrkesaktive. Andelen storbyboere er størst i denne gruppa, men det er få fra mindre byer. Høyreandelen er størst her. Denne gruppa sier seg interessert i **alle** de ni aktivitetsmulighetene.

SOL/BAD er den største gruppa, og har et lite flertall av kvinner. Også her er gjennomsnittsalderen meget lav. Mange bor hjemme hos foreldrene, og gruppa som helhet har et middels utdanningsnivå. Det er få pensjonister her, og en relativt stor andel hjemmeværende. Gruppa domineres av folk fra mindre byer, og har en relativt høy andel som vil stemme på andre sosialistiske partier enn Arbeiderpartiet. Også denne gruppa er interessert i alle ni aktivitetsmuligheter, men klart i mindre grad enn AKTIV TUR-gruppa.

SJØ/FISKE er den minste av de store gruppene (ca. 15%), og har et klart flertall av menn. Som i INNLANDSFISKE-gruppa, finner vi også her en lav gjennomsnittsalder for menn, men betydelig høyere for kvinner. Gruppa faller midt på treet når det gjelder antallet hjemmeboende, og har gjennomgående et forholdsvis lavt utdanningsnivå. Her finner vi relativt store andeler **både** med heltidsarbeidende og med pensjonister. Andelen fra spredtbygde strøk og fra mindre byer, er forholdsvis store. De borgerlige mellompartiene har sin høyeste andel her, og FrP kommer også

forholdsvis høyt. Andelen "øvrige sosialister" er til gjengjeld meget lav. Interessen for de ni aktivitetene er generelt liten i denne gruppa, og fjellklatring og hanggliding er spesielt lite aktuelt.

LØP OG JOGG er en meget liten gruppe, og har derfor så få representanter i vårt utvalg at detaljene i resultatene ikke kan tillegges særlig vekt. Det kan imidlertid være en viss interesse for fotturer i denne gruppa, både i Norge og på Svalbard.

JAKT er også så liten at detaljene ikke bør drøftes nærmere. Likevel kan vi kanskje nevne at **alle** i klyngen var heltids yrkesaktive, og bor i spredtbygde strøk. Fotturer på Svalbard og elvepadling kan tenkes å være interessante aktivitetstilbud.

Alt i alt synes det derfor klart at klyngeanalysen har gitt oss en både forståelig og intuitiv rimelig løsning. Det er en viss konsistens i de mønstrene som fremkommer, og ikke noe bryter med kjente fakta. Løsningen synes derfor god nok til å kunne brukes som en foreløpig skisse av norske fritidsvaner.

5 Diskusjon

Det synes klart fra analysene av tre forskjellige datamaterialer at det finnes både mønstre av aktiviteter og grupper av personer som kan antyde en viss orden i det mangfoldet som utgjør norsk ferie- og fritidsatferd. Og på en måte er det ikke mer enn det vi ønsket å få fram i dette arbeidet - vise at vi med passende, eksplorative teknikker kan bli i stand til å se mønstre og sammenhenger som det ellers ikke ville være så lett å få øye på.

Eksplorering, ikke hypotesetesting

Når vi nå har arbeidet med faktor/klynge-teknikker, vil vi derfor understreke at de i vår sammenheng må forstås som eksplorative, heuristiske metoder. Det viktige her er at vi har sannsynliggjort at spørsmål er viktige og "forskbare", og at vi har påpekt at det er et visst belegg for at noen nye problemstillinger trolig fortjener oppmerksomhet.

Det ligger i metodenes natur at resultatene er meget avhengige både av de data man tar utgangspunkt i, og av de skjønsmessige, praktiske avgjørelsene vi må ta når teknikkene skal brukes i praksis. Før man trekker endelige og sikre konklusjoner om strukturen i ferie- og fritidsatferden gjenstår det derfor mye arbeid.

For det første er det viktig å få utviklet et datagrunnlag som er bedre egnet for nettopp arbeidet med disse spørsmålene. Her må man ta utgangspunkt i en gjennomtenkt forståelse av hva man skal regne som befolkningens ferie- og fritidsatferd, og ikke utelate f.eks. lavprestisjeaktiviteter eller selvfølgelig, dagligdagse gjøremål ut fra en normativ definisjon av hva folk "bør" gjøre i fritida. Heller ikke en praktisk avgrensning til de aktiviteter som forvaltning, myndigheter eller reiselivsbransjen føler spesielt ansvar for, er et godt nok utgangspunkt dersom man ønsker å få fram en fyllestgjørende og dekkende forståelse av det samlede atferdsmønsteret i ferie og fritid.

Dette blir særlig viktig fordi våre analyser av eksisterende data så klart viser at de store og tunge brukergruppene synes å samle seg rundt de lavprofilerte aktivitetene som ikke så ofte får særlig mye oppmerksomhet. Selv om det f.eks. ikke er noen tvil om at sentrale varianter av det mer aktive friluftslivet finnes i alle de tre materialene vi har undersøkt, er det **langt klarere** at disse atferdsformene i beste fall bare er typiske for mindre deler av befolkningen. De store gruppene bader og soler seg, går korte spaserturer og slapper av med familie og venner i langt større

grad enn de går krevende fjellturer, driver havseiling eller fisker laks.

For å få et **generelt** riktig mønster ut av analysene, bør det derfor utvikles et mer representativt sett av aktiviteter, hvor man velger å inkludere aktiviteter etter deres relative forekomst i befolkningen. I så fall vil man trolig måtte utelate flere av de mer sjeldne aktivitetene som finnes i våre tre materialer, som f.eks. ridetur, festivaler, orientering eller storviltjakt. Vanligere forhold som søndagstur med barnevogn, hagearbeid eller rusletur i gågata burde da komme i stedet.

Dersom man ønsker å lage undersøkelser for mer **spesielle** formål, er det selvfølgelig likevel både legitimt og mulig å begrense seg til bestemte aktiviteter. I så fall bør man imidlertid trolig begrense seg til å studere de delene av befolkningen disse aktivitetene er viktige for, og ikke trekke konklusjoner om "sjeldne" aktiviteter ut fra et landsrepresentativt utvalg hvor bare noen få personer har erfaring med disse aktivitetene. Men ut fra slike spesielle utvalg av f.eks. aktive LØP OG JOGG-deltakere vil det være vanskelig å trekke konklusjoner som har noen generell gyldighet overfor befolkningen som helhet. Og det vil være særlig vanskelig dersom man ikke på forhånd har en tilfredsstillende oversikt over det generelle atferdsmønsteret.

For det andre er det ønskelig å prøve ut et langt større spekter av analysemetoder og -teknikker når man skal lete etter sammenhenger og mønstre i ferie- og fritidsatferden. De teknikkene og de praktiske valgene som her er referert, bør forstås som **eksempler** på en type analyse, og ikke som den eneste mulige eller riktige framgangsmåten. Vi har forsøkt å gjøre det klart underveis at andre valg ville ha gitt litt andre resultater, og vil særlig nevne valg av antallet faktorer i faktorløsningene og valget av initialverdier for klyngeanalysen som eksempler på dette.

Men også mange andre metodemessige muligheter kunne ha vært utprøvd på våre materialer. Som tidligere antydnet kunne transformasjoner av datamaterialet ha motvirket mulige problemer knyttet til skjeve fordelinger. Og i faktoranalysene kunne gjerne andre rotasjons- og ekstraksjonsprosedyrer ha vært forsøkt, f.eks. har vi brukt ortogonal rotasjon uten å ha noe særlig grunnlag for å anta uavhengighet mellom faktorene. Vi kan også nevne at avstandsmatriser med basis i ikke-parametriske metoder kunne ha vært forsøkt som utgangspunkt for faktor- og klynge-løsningene.

Som vi tidligere har antydnet, er det også mulig at den klyngeprosedyren vi har brukt, bygger på en algoritme som i stor grad maksimerer forskjeller mellom klynger (Norusis 1986). Den vil i

så fall lett kunne gi "ekstreme" løsninger med små grupper som avviker sterkt fra hverandre. Denne muligheten kan best kontrolleres ved å se på hvilke resultater andre metoder og algoritmer kan gi. Andre klyngemetoder bør derfor forsøkes, men også korrespondanseanalyse og multippel diskriminantanalyse er eksempler på analysemetoder som kan være relevante for våre formål.

Uten å ha forsøkt flere analysemuligheter, er det selvsagt ikke mulig å ha noen sikker mening om hvilke resultater de ville ha gitt. Vi vil derfor understreke at våre analyser må forstås som et første forsøk på å finne interessante mønstre, og ikke som noe endelig svar. Men når dette er forstått, kan det likevel være forsvarelig å knytte noen kommentarer til de løsningene vi nå har fått.

Hovedtendenser

Det som sannsynligvis i alle fall er en hovedsak her, er at det er lavprofilerte, rolige aktiviteter som dominerer ferie og fritid for folk flest. Både sol/bad-mønsteret, urban rekreasjon med severdigheter, samvær med slekt og venner og korte spasereturer/shopping er eksempler på meget vanlige atferdsformer, som dessuten danner kjernen i større **mønstre** av atferd som gjelder svært mange mennesker.

Her er det viktig å se at vi trolig har **flere** slike mønstre, og ikke bare en enkelt rolig eller passiv form for ferie- eller fritidsatferd. Forskjellen mellom mønstrene synes både tydelige og forståelige, og har uten tvil en god intuitiv gjenkjennelsesverdi.

Vi ser dessuten at også andre mønstre finnes, som innebærer mer aktiv og kanskje lettere synlig atferd, men som må forventes å involvere langt mindre brukergrupper. Som vi tidligere har påpekt, kan det godt tenkes at dette likevel er grupper som kan fortjene spesiell oppmerksomhet eller har behov for bedre tjenester eller bedre tilrettelegging enn andre. Men det er altså lite trolig at begrunnelsen for dette kan ligge i gruppenes størrelse. Skal man bruke mer oppmerksomhet på de små gruppene enn på de store, må man altså ha andre grunner til dette.

Også for de mer aktive atferdstypene er det viktig å forstå at vi har med flere, sterkt ulike mønstre å gjøre. Langt flere inndelinger enn et enkelt aktiv/passiv-skiller må derfor tas i bruk for å gi en tilfredsstillende modell av viktige likheter og forskjeller i voksne nordmenns atferdsmønstre i ferie og fritid.

Det synes derfor klart at det vil være mulig å identifisere brukergrupper eller markedssegmenter på grunnlag av hva de gjør i

ferie og fritid, og at vi må regne med mer enn to grupper i denne sammenheng.

Det er også verd å merke seg at selv om vi har påvist visse sammenhenger mellom aktivitetsgrupperingene og andre variable, er det klart at demografiske variable ikke har særlig stor forklaringsverdi når det gjelder hvilke aktiviteter folk bruker tid på i ferien. Disse variablene skiller på ingen måte klart mellom aktivitetsgruppene, men viser stor overlapp mellom dem. Selv om det f.eks. er noen flere menn enn kvinner i et segment eller en viss overvekt av yngre mennesker i et annet, er både variablene kjønn og alder åpenbart utilstrekkelige som grunnlag for denne segmenteringen.

Dette er i tråd med det nyere faglitteratur sier om segmentering i reiselivet (Jfr. Hawes 1977, Plog 1987). Foreløpig må derfor konklusjonen være at det er nok visse sammenhenger mellom aktivitetsgruppene og demografiske variable, men at demografien ikke kan predikere gruppeinndelingen på noen enkel måte. Aktivitetssinndelingen kan altså ikke reduseres til et spørsmål om demografiske forskjeller, den bygger helt klart på annen informasjon.

Og selv om vi har sett at også endel atferdsmaal (feriemål og -lengde, antall utenlandsdager og andel pakketur) har noe klare sammenhenger med aktivitetsgrupperingen enn hva de demografiske opplysningene har, gir heller ikke disse noen entydig forklaring på hvorfor folk kommer i ulike aktivitetsklynger.

Logisk sett synes det imidlertid rimeligere å se disse variablene som avhengige enn som uavhengige variable, og å forstå ferie- og fritidsatferden som avhengig av hvilken aktivitetsklynge en person tilhører. Hvis dette er riktig, vil vi se at klyngeinndelingen vår i flere tilfelle gir rimelig gode prediksjoner på ferielengde, destinasjon, osv.

Det kan også nevnes at klyngeinndelingen gir svært gode prediksjoner av de variablene den bygger på — altså hvor mye tid man har brukt på ulike aktiviteter i ferien. Men siden dette langt på vei er en selvsagt følge av den metoden som er brukt, finner vi det ikke riktig å bruke tid og plass på å dokumentere dette.

Men enten de enkelte variablene **hver for seg** predikerer godt eller ikke, er det likevel mulig at de kan vise seg nyttige i mer komplekse, multivariate modeller. Det som foreløpig ser ut som mindre forskjeller mellom aktivitetsgruppene, kan derfor godt vise seg å være viktig i mindre generelle sammenhenger. F.eks. kan det tenkes at inntekt og familiefase kan ha langt større betydning om vi kontrollerer for andre variable, eller at andre

variables innflytelse bare gjelder i enkelte av familiefasene. Det er også mulig at det finnes variable som har stor prediksjonsverdi for enkelte av aktivitetsklyngene, men ikke for andre. Det faller imidlertid utenfor vår nåværende sammenheng å gå videre med spørsmål av dette slaget, og vi kan bare påpeke at videre forskning og nøyere analyser med grunnlag i mer utviklede modeller er sterkt ønskelig.

Selv om vi nok har reist flere spørsmål enn vi har gitt svar, er det trolig at våre analyser i alle fall antyder hva som er sannsynlige hovedtrekk i en videre utvikling av vår forståelse av dette området. Og til tross for viktige metodeforbehold m.h.t. til detaljene i resultatene, viser analysene klart at en bedre modell ikke er noen urealistisk målsetning for videre forskning.

Mulige praktiske implikasjoner

Selv om vi opprettholder alle nødvendige forbehold omkring våre foreløpige konklusjoner, kan det være riktig å påpeke enkelte mulige praktiske konsekvenser av de mønstrene vi her har antydnet. Det er da ikke bare størrelsesforholdet mellom gruppene som kan gi grunnlag for refleksjoner, også andre sider ved analysene kan fortjene en kommentar. Og i den videre drøftingen av dette vil det trolig være hensiktsmessig å skille mellom forskning, forvaltning og næringsliv.

For forskningen på ferie og fritid vil det vel nesten være et mål i seg selv å få fram en mest mulig dekkende forståelse av faktiske forhold rundt atferd og aktiviteter. Selv om man ikke kan peke på umiddelbare nyttehensyn, vil slik generell viten selvsagt være både nødvendig og ønskelig, bl.a. fordi den utgjør en nødvendig referansebakgrunn for arbeidet med mer spesialiserte interesser.

Vi vil spesielt nevne test-teoremet (Magnusson 1961), og minne om at både grupper av aktiviteter og klynger av personer kan vise seg mer stabile enn enkeltaktiviteter og enkeltpersoner, dersom de faktisk utgjør deler av en felles, bakenforliggende helhet. De vil derfor også kunne være et bedre og mer pålitelig grunnlag for videre forskning og kunnskapsutvikling, mindre utsatt for påvirkninger som er tilfeldige og uinteressante i forhold til de større trekkene eller mønstrene i norsk ferie- og fritidsatferd.

De tendensene og mønstrene vi her har påpekt, bør derfor videreutvikles og forbedres i tyngre, grunnlagspreget forskningsarbeid. Dette forutsetter imidlertid et ressursgrunnlag som gjør det mulig å ta ansvar både for nødvendig teoridannelse på

området og for den metodeutviklingen vi påpekte behovet for i kapitlets første hovedavsnitt, og det vil neppe bli lett å løse dette problemet.

For forvaltningen bør kanskje våre klyngeløsninger forstås som en aldri så liten provokasjon. Selv om det nok arbeides mye med f.eks. gangveier, sykkelstier og annen tilrettelegging for pensjonisters og husmødres rekreasjon i tettstedsnære områder, synes friluftslivsforvaltningen også å bruke mye oppmerksomhet på mer avanserte og spesialiserte fritidsaktiviteter.

Et godt spørsmål kan derfor f.eks. være om det særnorske, helsebringende og høyverdige friluftslivet med telt og sovepose faktisk drives av såvidt mange mennesker at det fortjener den sentrale plassen det har både i offentlige dokumenter og i det mer mytiske norske selvbildet. Et annet spørsmål kan være om man kunne få mer utbytte i form av større samlet helsegevinst i befolkningen, dersom man var mer opptatt av å få 100 000 personer ut i relativt frisk luft i et kvarter hver dag, enn av å få et betydelig mindre antall opp på fjellet eller ut i fiskeelva en eller to ganger i året.

Så lenge forvaltningen ser bevaringen av naturgrunnlaget som sitt hovedansvar, vil slike spørsmål neppe få særlig tyngde. Da vil det falle naturlig å bruke mest tid og oppmerksomhet på de få brukerne som er mest i direkte kontakt med utsatte deler av dette naturgrunnlaget.

Men dersom vi får en overgang fra slik enkel naturforvaltning til en mer direkte forvaltning for og av større grupper av brukere, deres motiver og atferd, vil nye spørsmål måtte drøftes forholdsvis raskt. Hvis ansvaret da blir å legge til rette for ønskelig friluftsliv for et flertall i befolkningen, må man i langt større grad ta stilling til hva som er ønskelig, og til hvilke brukergrupper man derfor skal bruke ressurser til å tilrettelegge for.

Det er neppe riktig å se bort fra at det kan komme en åpen, offentlig debatt i Norge om dette, og at de ulike brukergruppenes størrelse i så fall kan bli et tungtveiende politisk hensyn her. Ifølge våre foreløpige resultater må forvaltningen i så fall være forberedt på at penger må flyttes fra tilrettelegging for f.eks. laksefiske, fjellvandring, jogging eller båtliv til langt mer prosaiske former for fritidssysler. Om man ønsker å opprettholde dagens mønster, kan det derfor være grunn til å utvikle andre holdbare fordelingsmodeller enn den som bygger på brukertallet.

For næringslivet vil mønstre av det slaget vi her påpekt, kunne være et utgangspunkt både for ny produktutvikling, og for vide-

reføring av trender som allerede er kjent og forstått. Den svært ulike størrelsen på brukersegmentene kan f.eks. synes å gi endel tankekors for reiselivsbedrifter som ifølge våre analyser må regne med at de bare har svært begrensede deler av befolkningen som sitt kundegrunnlag.

Her er det for det første god plass til nytenkning. Hva kan f.eks. et hotell gjøre for å nærme seg ferieundersøkelsens store SLEKT/VENNER-segment på en fruktbar måte? Kan man utvikle en rimelig tilbudspakke for slektsstevne over to-tre dager, med spesiell vekt på en hjemlig atmosfære for eldre mennesker som ikke er vant til å bo på hotell? Kan man markedsføre hoteller i lokalsamfunnet som gode baser for slekt/venner-besøk, med en argumentasjon i retning av at gleden ved gode vennskap dreier seg om mer enn gratis overnatting?

Mye fornuftig har også vært forsøkt for å komme i kontakt med nye segmenter. Bussturer med hotellovernattinger for pensjonister utenfor høysesongen kan være et eksempel på dette, hvor man tilrettelegger for ROLIG TUR-segmentet med f.eks. korte spaserter og litt shopping.

Et annet eksempel kan ta utgangspunkt i den store andelen utenlandsreiser for SOL/BAD-gruppa, som jo i stor grad går til Sør-Europa. For norsk reiseliv representerer denne andelen et betydelig omsetningstap, og gir derfor en betydelig faglig utfordring. Også for forvaltningen er imidlertid dette et problem, ved at disse utenlandsreisene har en uheldig virkning på betalingsbalansen med utlandet, og at det derfor ville ha vært ønskelig å få begrenset denne strømmen.

Men hvis det nå faktisk er slik at det er sol, varme, og avslapning som er karakteristisk for den ferien denne store gruppen velger å ha, så bør dette kanskje tas mer alvorlig i både myndighetenes og reiselivets forsøk på å snu strømmen. Hvis dette er et stabilt motivgrunnlag som gjelder mange, så er det lite trolig at deres ønsker kan imøtekommes ved å markedsføre fjellferier, rorbuer eller stavkirker, eller for den saks skyld naturbetingede "satsingsområder".

Det synes derfor mer nærliggende for SOL/BAD-gruppa å få fram "solsikre" tilbud som er relativt nye i norsk sammenheng. Hva må endres for at f.eks. "Badeland"-hotellene på Gol og i Bamble kan trekke til seg noe av denne trafikken? Kan det tenkes rimelige selvstell-hoteller på Sørlandet, med oppvarmede bassenger og innendørs sol-muligheter? Kan man med billig energi og ny teknologi skape solferietilbud i Norge som blir rimeligere for kunden uten den kostbare flyreisen, og som forlenger sesongen og sikrer en viss uavhengighet av værforholdene?

Et annet eksempel på et analyseresultat som kan ha praktiske implikasjoner, er påvisningen av at det særlig er SOL/BAD- og SEVERDIGHET-segmentene som drar på pakketur. Også dette forholdet kan fortjene noe omtanke fra bransjen.

Hvis denne skjevheten skyldes at pakketilbudene er bedre tilpasset noen kundegrupper enn andre, kan det ligge en utfordring til reiselivsbransjen her. Er det f.eks. mulig å utvikle chartertilbud som er mer interessante for de store SLEKT/VENNER- eller PASSIV FERIE-segmentene?

Hvis ulikhetene derimot kommer av at f.eks. SKOG/FJELL-gruppen **generelt** har lite til overs for tilrettelagte turopplegg, kan det innebære en utfordring både for naturforvaltningen, for interesseorganisasjoner og for reiselivet. Hva kan man i så fall best hjelpe denne gruppen med, og hva kan/bør man gjøre med en situasjon hvor mange av dagens tiltak og tilbud kan vise seg ikke å treffe sin målgruppe særlig godt? Også her må vi imidlertid nøye oss med å reise spørsmålet i vår nåværende sammenheng.

Vår analyse kan selvsagt ikke gi noe svar på spørsmål av dette slaget, og en videre drøfting av de praktiske implikasjonene av de foreløpige resultatene må gjøres i andre sammenhenger. Det er likevel vår vurdering at de eksemplene som er trukket fram, kan tjene til å påvise at selv relativt beskjedne endringer i vår forståelse av virkeligheten kan gi fruktbart utgangspunkt for interessante nyorienteringer.

En hyggelig konklusjon kan derfor være at våre analyseforsøk har gjort det mulig for oss å se og forstå enkelte forhold som vi tidligere ikke har vært fullt ut oppmerksomme på. De foreløpige resultatene antyder både at problemstillinger av dette slaget kan og bør reises, at videre arbeid her vil være ønskelig, og at en bedre forståelse av mønstrene i nordmenns ferie- og fritidsatferd lett kan få praktiske følger.

6 Litteratur

- Affi, A. A. & Clark, Virginia 1990. Computer-Aided Multivariate Analysis. - Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Aubert, Vilhelm 1969. Det skjulte samfunn. - Pax forlag, Oslo.
- Beard, Jacob G., & Ragheb, Mounir G. 1983. Measuring Leisure Motivation. - J. Leisure Research, 1983, 219 - 228.
- Bijnen, E.J. 1973. Cluster analysis. Survey and evaluation of techniques. - Tilburg Studies on Sociology, Tilburg University Press, Tilburg.
- Fitzgibbon, Jane R. 1987. Market Segmentation Research in Tourism and Travel. - I Ritchie & Goeldner (Red.): Travel, Tourism, and Hospitality Research. John Wiley & Sons, New York.
- Glass, G. V., Peckham, P. D., & Sanders, J. R. 1972. Consequences of failure to meet assumptions underlying the fixed effects analyses of variance and covariance. - Review of Educational Research, 42, 237 - 288.
- Haldorsen, Tor 1981. Norske ferieformer. - Rapporter 81/25. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Harman, H. H. 1976. Modern Factor Analysis. - University of Chicago Press, Chicago.
- Hawes, Douglass K. 1977. Psychographics Are Meaningful - Not Merely Interesting. - J. of Travel Research, 1977, 4, 1 - 9.
- Kaltenborn, Bjørn P. 1991. The Role of Environmental Setting Attributes in Outdoor Recreation and Tourism Planning. A Case-study from Svalbard in the Norwegian Arctic. - Dr. scient.-avhandling, Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Kim, J. O. & Mueller, C. W. 1978. Introduction to Factor Analysis. - Sage, Beverly Hills.
- Kleiven, Jo 1987. Fem faktorer for ferieatferd. - Stensil, Oppland Distriktshøgskole, Lillehammer.
- Kleiven, Jo 1988. Aktivitetsmønsteret i ferien. Foredrag på seminaret Det norske feriemønsteret idag og imorgen, Holmestrand. - Transportøkonomisk institutt, Oslo.
- Levy, K. 1980. A Monte Carlo study of analysis of covariance under violations of the assumptions of normality and equal regression slopes. - Educational and Psychological Measurement, 50, 835 - 840.
- Magnusson, David 1961. Testteori. - Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.
- Norusis, Marija J. 1986. Advanced Statistics: SPSS/PC+ for the IBM PC/XT/AT. - SPSS Inc., Chicago.
- Plog, Stanley C. 1987. Understanding Psychographics in Tourism Research. - I Ritchie & Goeldner (Red.): Travel, Tourism, and Hospitality Research. John Wiley & Sons, New York.
- Smith, W. R. 1956. Product differentiation and market segmentation as alternative marketing strategies. - Journal of marketing, 21, 3 - 8.
- Smith, Stephen L. J. 1990. Tourism Analysis. A Handbook. - Longman-Scientific & Technical, Harlow, England.
- Statistisk sentralbyrå 1975. Ferieundersøkelsen 1974. - Norges offisielle statistikk A 732, Oslo.
- Statistisk sentralbyrå 1983. Ferieundersøkelsen 1982. - Norges offisielle statistikk B 408, Oslo/Kongsvinger.
- Statistisk sentralbyrå 1988. Ferieundersøkelsen 1986. - Norges offisielle statistikk B 742, Oslo/Kongsvinger.
- Statistisk sentralbyrå 1990. Statistisk Årbok 1990. - Norges offisielle statistikk B 921, Oslo/Kongsvinger.
- Svalastog, Sondre 1985. The nature of leisure time tourism. - Forelesning ved Centre for Leisure Research, Edinburgh. Norsk oversettelse, Oppland DH, Lillehammer.
- Teigland, Jon 1990. Båtliv ved kysten. - I J. Kleiven (Red.): Oljeleting og friluftsliv ved kysten - rapport fra et forprosjekt. Rapport nr. 1 fra Olje/friluftsliv-prosjektet. AKUP-rapport, Olje- og energidepartementet, Oslo.
- Aas, Øystein 1990. Norsk fritidsfiske i sjøen. - I J. Kleiven (Red.): Oljeleting og friluftsliv ved kysten - rapport fra et forprosjekt. Rapport nr. 1 fra Olje/friluftsliv-prosjektet. AKUP-rapport, Olje- og energidepartementet, Oslo.

0 33

nina
forsknings-
rapport

ISSN 0802-3093
ISBN 82-426-0266-2

Norsk institutt for
naturforskning
Tungasletta 2
7005 Trondheim
Tel. (07) 58 05 00